

ISSN 1302-3519

ÇALIŞMA ORTAMI

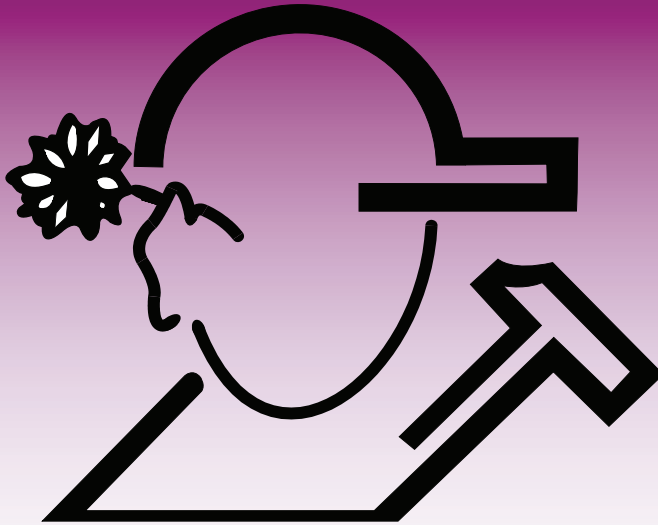
Üç Ayda Bir Çıkar / Sayı: 165

Temmuz-Ağustos-Eylül 2020

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

www.fisek.org.tr

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu"nuza
Ödemek İster misiniz?*

/ fisekenstitusu

Fişek Enstitüsü'nün 38. Yılı
Çalışma Ortamı'nın 28. Yılı

Prof. Dr. Gürhan Fişek Sosyal Politika Makale Ödülü ve Katılım Koşulları

1. ÖDÜLÜN AMACI:

Ödülün amacı, ömrünü dünyayı işçiler ve tüm ezilenler için daha yaşanılabilir bir yer kılmaya adanmış Prof. Dr. Gürhan Fişek'in mücadelesi ve eserleri doğrultusunda, toplumsal sorunlara yönelik suskunluğu, edilgenliği aşarak doğruları bulmak ve yaşama geçirmek için bilgi üretimini teşvik etmektir. Ödül, sosyal politika alanında özgün bilgi üretimini özendirmeyi ve bu alandaki tartışmaları zenginleştirmeyi amaçlamaktadır.

2. MAKALE KONUSU:

Yarışmaya sosyal politikanın uğraşı alanına giren tüm konularda (sosyal güvenlik, sosyal dışlanma, toplumsal cinsiyet, çocuk emeği, çalışma yaşamı, ayrımcılık, işçi sağlığı, halk sağlığı, göçmen emeği, emek tarihi, sendikacılık, gelir dağılımı, kent ve yoksulluk vb.) makale gönderilebilecektir.

Düzenleme Kurulu, ödül duyurusunda ilan etmek koşuluyla makale konusunu belirli bir tema ile sınırlandırabilir.

3. BAŞVURU KOŞULLARI:

1. Yarışma tüm sosyal ve beşeri bilimler öğrencilerine ve mezuniyet tarihinin üzerinden en fazla bir yıl geçmiş olan araştırmacılara açıktır.
2. Yarışmaya gönderilen makalelerin sosyal politika alanında özgün bir araştırmacının verilerine dayanması veya bu alana özgün bir kuramsal tartışmayla katkıda bulunması beklenmektedir.
3. Makalelerin dili Türkçe olmalıdır. Başka dillerde yazılmış makalelerle yapılan başvurular kabul edilmeyecektir.
4. Makaleler başlık, dipnotlar ve referanslar dâhil 5000 kelimeyi aşmamalı ve Çalışma Ortamı Dergisi atfı kurallarına (<https://calismaortami.fisek.org.tr/yazim-kurallari>) uygun olarak yazılmalıdır.

5. Yarışmaya gönderilen makalelerin herhangi bir yerde yayınlanmamış veya başka bir yarışmada ödül kazanmamış olması gerekmektedir.

6. Yarışmaya gönderilen makaleler bir kurum ya da kuruluş tarafından finanse edilmişse bunun başvuru sırasında belirtilmesi gerekmektedir.

7. Daha önce yarışmaya katılarak ödül kazanan başvuru sahipleri, aynı kategoride tekrar başvuruda bulunamazlar.

4. ÖDÜL, BAŞVURU SÜRESİ VE İLETİŞİM:

1. Ödüle lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile mezuniyet tarihinin üzerinden en fazla bir yıl geçmiş olan araştırmacıların başvuruları kabul edilecektir.
2. Prof. Dr. Gürhan Fişek Sosyal Politika Makale Ödülü lisans, yüksek lisans ve doktora olmak üzere üç kategoride verilecektir. Ödül miktarı lisans düzeyinde birinci seçilen makale için **1000 TL**, yüksek lisans düzeyinde birinci seçilen makale için **2000 TL**, doktora düzeyinde birinci seçilen makale için **3000 TL** olarak belirlenmiştir.
3. Makaleler 1 Şubat 2021 tarihine kadar bilgi@fisek.org.tr adresine gönderilmelidir.
4. Katılımcılar makale ile birlikte, yazarın adı, kurumu (üniversitesi vb), açık adresi, mezunsa mezuniyet tarihi ve iletişim bilgilerinin (telefon ve elektronik posta adresleri) yer aldığı özgeçmişlerini de göndermelidirler.

5. SEÇİCİ KURUL:

Seçici Kurul, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yönetim Kurulunca belirlenecektir.

6. SONUÇLAR:

Ödüller Mart ayında düzenlenmesi planlanan Prof. Dr. Gürhan Fişek'i Anma Ekinliğinde verilecektir.

Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımların Sosyal Politika Araçları İçerisindeki Yeri – “Genel”i “Yerel”i İndirmek

A.Gürhan FİŞEK (*)

ÖZET

Yerel ile genel arasındaki en büyük fark, bakış açısı ile ilgilidir. Ülke geneli adına, bu geniş açılı yaklaşımları ortaya koyarken, kurumsallaşmasını, yerele uzanan kollarını, rol dağılımını ve iletişimini kurmak zorundadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak sosyal politikalarla halk buluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak, sosyal politikamızda, genel ve yerel dengesinin bir türlü kurulamadığını görmekteyiz.

Geneli, yerele indirgeyen hizmet kanalları içerisinde en önemlilerinden biri sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardır. Bu hizmet kanallarının, sosyal politika içerisindeki yerini ve örgütlenmesi konusundaki Türkiye deneyimini, bu yazı çerçevesinde incelemek istiyoruz.

23 Nisan 1920’de TBMM’nin toplanmasıyla açılışıyla Türkiye deneyimi, bize bu konuda dört ayrı model göstermiştir :

- Kamu destekli yurttaş örgütü deneyimi,
- Sosyal hizmet ve yardımların, sosyal hekimlik uygulamaları ile bütünleşik olarak sunulması,
- Sosyal hizmet ve yardımların, Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı şemsiyesi altında, sosyal güvenlik uygulamaları ile bütünleşik olarak sunulması,
- Sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların ayrı ayrı ve bağımsız olarak sunulması.

Bugünkü sağlıksız ve çarpık gidişin, sosyal refah politikalarının yeniden sokak aralarına indirilmesiyle önüne geçilebilir.

Sosyal politikayı, bir bileşke ya da politikalar demeti olarak nitelendirmediğimizde, bunun insana indirgenmesi sorunu ile karşı karşıya kalırız. Yerel ile genel arasındaki en büyük fark, bakış açısı ile ilgilidir. Genel ile ulus-devleti, yerel ile onu oluşturan insanların coğrafi kümelenmelerini kastetmekteyiz. Gerçekten de geneli yerele ya da insana indirebilmek zordur; çaba ve emek ister.

Risk grupları ve tek tek zorda kalan insanlara hizmet ulaştırmada birbirine yaklaşan birkaç halkadan sözedebiliriz. Bunlar sosyal güvenlik, sosyal hekimlik, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardır; hepsi de sosyal politika yelpazesinin bir parçasıdır.

Hele bu iç-içelik, sosyal güvenliği yalnızca bir sigortacılık hizmeti (tazminci düşünce) ve hekimliği yalnızca hastalananların tedavisi (geleneksel hekimlik) olmaktan çıkardığımızda daha da artar.

Sosyal güvenlik, kişinin, yaşamını alt-üst edebilecek riskler ile hiç karşılaşmamasını hedefler. Bu alanda iş kazalarının önlenmesi, aralıklı doğumları

hedefleyen nüfus planlanması, yaşlıların- işsizlerin-özürlülerin desteklenmesi ve sorunlarının hafifletilmesi, bu hedeflerin başta gelenlerindendir. Bu hedefe ulaşmak için de, sosyal hekimlik, sosyal hizmetler ve sosyal yardım politikaları ile işbirliği kurmak zorundadır. Ancak buradaki sorun, gereksinme içindeki bireye erişim sorunudur. “Herkes”i kapsamayı ilke edinmiş olan sosyal politika uygulaması bunu nasıl başaracaktır? Tek tek köylere, kentin uzak mahallelerinde yaşayan ve destek gereksinmesi içinde olan bireylere nasıl yardımcı olunacaktır?

23 Nisan 1920’de TBMM’nin toplanmasıyla açılışıyla Türkiye deneyimi, bize bu konuda dört ayrı model göstermiştir :

- Kamu destekli yurttaş örgütü deneyimi,
- Sosyal hizmet ve yardımların, sosyal hekimlik uygulamaları ile bütünleşik olarak sunulması,
- Sosyal hizmet ve yardımların, Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı şemsiyesi altında, sosyal güvenlik uygulamaları ile bütünleşik olarak sunulması,
- Sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların ayrı ayrı ve bağımsız olarak sunulması.

Kamu destekli yurttaş örgütü deneyimi:

TBMM’nin açılışını izleyen dönem, Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı büyük bir özveriyle yürüten yurttaşların, aynı zamanda barış döneminde de toplumun kalkındırılma-

(1) <https://gurhan.fisek.net/sosyal-hizmet-ve-sosyal-yardimlarin-sosyal-politika-araclari-icerisindeki-yeri-geneli-yerele-indirmek>

* Prof.Dr.

sına dört elle sarılması gerektiği bir dönem olmuştur. Bunun bilincinde olan TBMM, kamu destekli ancak yurttaşlarca yönetilen sosyal amaçlı çalışmaları özen-dirmiştir.

Bunlardan ilki, “İhtiyat ve Teavün Sandıkları”dır. Zonguldak havzasında, maden işçileri tarafından, 1921 yılında kurulan ve işçilerinin hukukunu koruma, sosyal güvenliğini sağlama amaçlı olan sandıklardır (Talas, 1967 : 187). Bugün devletin kontrolünde hala varlığını sürdürmektedir.

Diğeri, “Himaye-i Etfal Derneği (sonradan Çocuk Esirgeme Kurumu)”dur. 1921 yılında Fuat Umay başkanlığında, bazı milletvekili ve aydınlar tarafından kurulmuş; yalnızca kimsesiz çocukları sahiplenmek amacıyla değil, kapsamlı bir çocuk sosyal politikasının aracı olarak tasarlanan ve 61 yıl hizmet veren bir yurttaş (sivil toplum) örgütüdür (Acar, 2005 : 2). Bu tarihten sonra devletleştirilerek, öz görevini (misyon), devletin kontrolü altında “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu” adıyla sürdürmektedir.

Bir diğeri, “işyeri hekimlikleri ve revir”lerdir. Ülkenin koruyucu ve tedavi edici hekimlik alanındaki yoğun gereksinmesini hafifletmek amacıyla, 50 ve daha çok işçi çalıştıran işyerlerinde kurulması öngörülen işyeri hekimlikleri, bir yandan çalışma koşullarının düzeltilmesi, işçi sağlığının bozulmasının önüne geçmeyi hedeflerken; öte yandan işyerinden kaynaklanan iş kazalarıyla mesleki hastalıklarının tedavi edilmesini hedeflemektedir. 1930 tarihli Genel Sağlık Koruma Yasası (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu), işyerinin büyüklüklerine göre, işyeri sağlık örgütünün büyütülmesini de zorunlu görmekteydi. Şöyle ki, “Yüzden beşyüze kadar daimi amelesi olan müesseseler, bir revir mahalli ve beş yüzden yukarı amelesi olanlar yüzkişiye bir yatak hesabına hastane açmağa mecburdurlar (Madde 180)” denilmektedir. Bir çok kamu iktisadi kuruluşunun bu yükümlülüğünden ötürü oluşturduğu hastaneler, 1950’lerde İşçi Sigortalarının işletmeye başladığı ilk hastaneler olmuşlardır (Örneğin Paşabahçe, SEKA). Bazıları da 2005 yılında başta SSK olmak üzere kamu kuruluşlarına bağlı hastanelerin Sağlık Bakanlığı’na devri aşamasında kimliklerini yitirmişlerdir (Örneğin Devlet Demiryolları Hastaneleri.) (Fişek AG., 2004 : 1)

Yine işyerlerine yüklenen önemli ödevlerden biri de, meslek kursları açılarak çıkarı yetiştirilmesidir. Kamu İktisadi Kuruluşları tarafından açılan çırak okullarının yasal dayanağını 17.06.1938 tarih ve 3457 sayılı Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılması Hakkında Kanun oluşturmaktadır. “Özellikle Cumhuriyet döneminde girilen sanayileşme çabaları, nitelikli işgücü yetiştirme bakımından önemli bir yasal ve kurumsal boşluğun bulunduğu gerçeğinin görülmesini sağlamıştır. KİT’lerin Çırak Okulları, bu boşluğu doldurmaya yönelik arayışlar sonucu hayata geçirilmiş yapılardır. Ancak bu okullar hiçbir zaman salt bir mesleki-teknik bilgi ve beceri kazandıran yapılar olmamış;

bundan öteye çok daha önemli bir işlev görmüşlerdir. Genç Cumhuriyetin yaşatılması ... nitelikli iş gücü gereksinimini karşılama ve çocuk işçiliğinin karşıtlığını birarada ve son derece ideal bir çözüme kavuşturmuş olmasıdır. ... 1940’ların başlarında kurulmaya başlanan KİT’lerin Çırak Okulları’nın hemen hepsinin, 1940’ların sonları ve 1950’lerin başlarında faaliyetlerine ara verildiği görülmektedir.” (Akpınar, 2006 : 91).

Yurttaş örgütlerinin en tanınmışlarından biri de, bugün hala bir yurttaş örgütü kimliğiyle varlığını sürdüren Himaye-i Etfal Yoksul Kadın Yardım Derneği’dir (Şimdiki adıyla Yardımsevenler Derneği). Fuat Umay’ın önerisiyle, 19 Şubat 1928’de kurulmuş; Fitnat Çakmak’ın başkanlığında çalışmalarına başlamıştır. İlk tüzükte çalışma konuları olarak;

- Kadınlar için iş evleri kurulması
- Kütüphaneler ve dersaneler açılması
- Kadınların parasız muayenelerinin temini ve işe yerleştirilmesi, doğumlarının yaptırılması için ebe temini
- Çalışan annelerin çocuklarına yuvada bakılması gibi maddeler yer almaktadır (www.yardimsevenler.org).

Yine dönemin önemli yurttaş örgütlerinden biri de, Halkevleri’dir. 1932-1951 arasında devlet desteğiyle yürüten Halkevcilik, halk dersaneleri aracılığıyla okuma yazma seferberliğinde; sanat kültür etkinlikleriyle toplumsal aydınlanma yenilenme çabalarında; yayıncılığın halka inmesinde; demokratik kültür öğelerinin temellerinin atılmasında çok etkin bir görev üstlenmiştir (www.halkevleri.org.tr). Kendisine gösterilenin dışında, sistemden bağımsız düşünebilme ve bilimsel yöntemin benimsenmesinde öncü kurumlardan olmuştur. Giyim kuşamdan, halkın günlük yaşamının yenilenmesine kadar, toplumsal dayanışmanın yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Halkevleri, herşeyden önce, halka yeni Türkiye’nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma amacına uygun eğitim vermeyi hedefleyen ve yurt yüzeyine yayılmış eğitim kurumlarıdır (www.balikesir.edu.tr). Halkevleri, 1950-51 yıllarında önce güçsüz bırakılmış, sonra kapatılmış ve tüm malvarlığına el konulmuştur.

Sosyal hizmet ve yardımların, sosyal hekimlik uygulamaları ile bütünleşik olarak sunulması:

Bir yandan, artan gereksinimlerin, gönüllü kuruluşlar ve gönüllü katkılar aracılığıyla çözülmesinde karşılaşılan zorluklar; bir yandan bürokrasinin, kendi dışında saygın ve bağımsız odaklar oluşması karşısında gösterdiği huzursuzluk; öte yandan sosyal devlet düşüncelerinin ağırlık kazanmaya başlamış olması, sosyal hizmet ve yardımların, hem meslek eğitimi alanında hem de kamu yönetiminde kendisine bir yer bulmasını olanaklı kılmıştır.

1959 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı olarak Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmuştur (Resmi Gazete : 22 Haziran 1959 / 10233). Görevleri:

- Yoksulluğun nedenleri ve bunlara sunulacak

sosyal hizmetin biçim ve çeşidini araştırmak; bireylerin sosyal uyumsuzluklarını gidererek toplum kalkınmasına yönlendirmek,

- Çocukların bakılmasına, korunmasına ve yetiştirilmesine ilişkin sosyal hizmet programlarını yapmak ve ilgili kamu kuruluşlarıyla hayır derneklerine bildirmek,
- Çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin, sağlık bakımı, tedavi ve korunmalarıyla ilgili olan sosyal, psikolojik, pedagojik ve ekonomik konulara ait bilgi ve görüşlerini ilgili makam, kuruluş ve işletmelere bildirmek,
- Kamu ve özel rehabilitasyon kurumlarını denetlemek ve çalışma programlarını hazırlamalarına ve işbirliği yapmalarına yardımcı olmak,
- Bu alanda çalışan kuruluşlar arasında işbirliğini geliştirme olanaklarını araştırmak,
- Hayır ve yardım derneklerinin sosyal hizmetler alanındaki çalışmaları arasında eşgüdüm sağlamak, işbirliğini, uyumlu çalışmayı sağlamak; bütçelerinin verimli kullanılması için görüş bildirmek,
- Ülkemizde ve yabancı ülkelerde sosyal hizmetler konusunda mevzuatın incelenmesi, bilgi toplamak, araştırmalar yapmak yoluyla ülkemizde bir sosyal hizmet mevzuatı hazırlanmasının dayanaklarını oluşturmak.

Enstitü henüz kuruluş aşamasında, ülkede sosyal hizmetler alanında meslek eğitimi görmüş kişilerin yetersiz sayısını doğru saptayarak, iki kademedeki meslek elemanı yetiştirmeyi planlamıştır. Yasa, 4.maddesiyle, biri, lise ayarında orta uzman yetiştirip, “sosyal yardımcı” diploması ; diğeri, yüksek öğrenim ayarında uzman yetiştirip, “sosyal hizmet mütehassısı” diploması verilmesini; bunun için de kendi bünyesinde bir Akademi kurulmasını öngörmektedir. Bu Akademi, daha sonra Yükseköğretim Bakanlığı’na bağlanmıştır. Bugün de İktisadi İdari Bilimler Fakültesi’nde bir bölüme yükselmiştir. Buna karşın, ne yazık ki, günümüzde bile, “sosyal yardımcı” bulunmadığı gibi, sosyal hizmet uzmanlarının sayısı da yetersizdir.

25 Nisan 1963 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 3017 sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş ve Personel Yasası’na eklenen bir maddeyle, Genel Müdürlük, şöyle tanımlanmıştır: “Her türlü sosyal yardıma ve sosyal güvenlik hizmetlerini düzenlemek, korumaya muhtaç çocuklarla sakatlar ve ihtiyarların, bakım, yetiştirilme ve rehabilitasyonunu ve çalışma gücünden yoksun fakir kimse-lerin sosyal güvenliğini sağlamak ve Sosyal Hizmetler Enstitüsü’nün idari ve bilimsel işlerini kovalama ve denetimini yapmakla görevlidir.”

Gerek Enstitü’nün ve gerekse Genel Müdürlük’ün kuruluşları, sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi düşüncesinin olduğu ve uygulamaya konulduğu dönem kapsamaktadır. Demek ki, bu yaklaşımın temelini, Dünya Sağlık Örgütü Anayasası ile Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun (6 Ocak 1961 / 224)

tarafından öngörülen sağlık tanımı oluşturmaktadır. Tanım şöyledir: “Sağlık, yalnızca hastalık ve maluliyetin yokluğu olmayıp, beden, ruhen ve sosyal bakımdan tam iyilik halidir.”

Gerçekten de Sağlıkta Sosyalleştirilme Yasası, toplumla teması çok önem vermektedir. Kurulan sistemin özü, başta ebeler olmak üzere tüm sağlık çalışanlarının ev ziyaretlerinden başlamakta; köylerde sağlık evlerinden zincirleme sağlık ocaklarına, sağlık merkezleriyle hastanelerine kadar devam eden bir sevk sistemine dayanmaktadır.

224 sayılı yasa, 23.maddesiyle, toplum katılımını öngörerek, sosyal yaklaşımını tartışmasız bir biçimde ortaya koymuştur: “Sosyalleştirilmiş sağlık hizmetleri teşkilatı ile halk arasındaki münasebeti temin maksadıyla sağlık ocaklarında, Sağlık merkezlerinde ve illerde, sağlık kurulları kurulur. Bu kurulların kuruluşu, çalışma tarzları ve toplantı zamanları Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından hazırlanan bir yönetmelikle tayin edilir. Bu kurullar, halkın sağlık teşkilatından istediği hususları ilgililere duyurur. Hizmetlerin başarı ile yürütülmesi için halkın eğitilmesine ve teşkilat ile maddi ve manevi işbirliği yapmalarına yardım eder.”

“1960’lı yılların başında Prof.Dr.Nusret Fişek’in öncülüğünde çıkarılan Sağlık Hizmetlerinin Toplumsallaştırılmasına ilişkin yasa ile başlatılan bir hareket, aynı dönemde birinci beş yıllık kalkınma planı uyarınca girilen toplum kalkınması deneme çalışmaları çerçevesinde sürdürülebilseydi, bugün kırsal kesimin toplumdaki görsel önemi, özellikle sağlık hizmetlerinin düzeyi kuşkusuz bambaşka olurdu. Toplum kalkınmasından, kırsal alandaki sorunları çözümü için köylünün girişkenliği ele alması, yerel önderliğin öne geçmesi, yöredeki güç ve kaynakları harekete geçirmesi, bu amaçla örgütlenmesi, kamunun da desteğini sağlayarak ele aldığı işleri gerçekleştirmesi, kamunun da desteğini sağlayarak ele aldığı işleri gerçekleştirmesi, çalışmaları değerlendirmesi, yeni yeni konulara el atması amaçlanıyordu.” (Geray, 1996 : 40).

Gerek 1969 ve gerekse 1978 yıllarında toplanan iki “Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Genel Kurulu”, bu konudaki yoğun gereksinmeye dikkat çekmiş ve toplum katılımı, toplum kalkınması vurgusunu yapmıştır (SSYB, 1969 : 10,19 ; SSYB, 1978 : 13,24).

Ama ne yazık ki, 1978 yılına gelindiğinde bile, henüz ülkede gereksinimleri karşılayacak ölçüde, sosyal hizmet elemanı bulunmamaktaydı. Bir DPT yayınında, “Sosyal hizmetler alanında ... ülkemiz henüz başlangıç noktasında olup, elde mevcut kapasite ve tesisler ihtiyaçları karşılamaktan uzaktır (Marufu, 1978 s.188).

Ancak, 12 Eylül askeri darbesinin rüzgarıyla, hem Çocuk Esirgeme Kurumu gibi güçlü ve yıllarca sosyal politikanın genelden yerele indirgenmesinin yükünü çekmiş bir kuruluş yıkılmıştır; hem de SSYB Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, Başbakanlığa bağımsız bir Kurum’a dönüşmüştür.

2828 sayılı Yasa ile kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 1983 yılından bu yana, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı kaldığı 3 ay dışında, Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olarak hizmet vermektedir. Yaklaşık 4/5'lik bölümü halkın bağışlarıyla oluşturulmuş olan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun tüm mal varlıkları ve çocuk yuvaları da bu Kurum'a devredilmiştir.

Sosyal hizmet ve yardımların, Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı şemsiyesi altında, sosyal güvenlik uygulamaları ile bütünleşik olarak sunulması:

26 Kasım 2002 – 16 Ocak 2003 tarihleri arasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na (ÇSGB) bağlı kalan sosyal hizmet çalışmalarının sistemle bütünleştirilmesi ve geliştirilmesi için, bu Bakanlık tarafından bir yasa önerisi hazırlanmıştır.

Ağustos 2003 tarihini taşıyan tasarı taslağı, sosyal hizmetleri, çalışma mevzuatı ile bütünleştirme düşüncesi taşımaktadır. Bu bakımdan yeni bir model ve kurumsallaşma olarak ele alınmayı hak etmektedir.

Yasa tasarı taslağı, temel amaçlarını şöyle tanımlamaktadır: "Sosyal hizmetler ve sosyal yardım sisteminin temel amacı, evrensel insan hakları ve sosyal adalet anlayışı doğrultusunda, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve korunması, yaşam kalitesinin artırılması, insanın refah ve mutluluğunun ve toplumsal kalkınmanın sağlanmasında etkili bir işlev yerine getirmektir (Madde 4)."

Bu model, kendisinden öncekilerden ve sonrakilerden ayrılarak bir çok kamu kuruluşuna yayılmış olan sosyal yardım kurumlarını da bir araya getirmek istemektedir.

Yine kendinden öncekilerden ve sonrakilerden ayrılarak, "muhtaçlık" yerine, "ihtiyaç öncelikleri ve ihtiyaç derecesi" kavramlarını getirmektedir. Ayrıca, sosyal yardım uygulamasında, kişinin en kısa zamanda kendine yeter hale getirilmesi öngörülmektedir. Demekki, sosyal yardımın kronikleşmesi değil, geçici olması hedeflenmektedir. İstihdam ile ilgili birimlerin de bu Bakanlık çatısı altında olması, bu ilkenin yaşama geçirilebilirliğini kolaylaştırmaktadır.

Yasa tasarısının en önemli özelliklerinden biri tanımlar aşamasında (madde 3), "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Genel Kurulu" oluşturulmasını öngörmesidir. Bu kurulu, "Bakanlık bünyesinde yer alan sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler alanındaki kurumların ortak genel kurulu" olarak tanımlanmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, sosyal sigortalardan işsizlik sigortasına kadar; sosyal adaleti sağlamanın bir aracı olan çalışma politikalarından istihdam politikalarına kadar; her ikisi uluslararası destekli olan çalışan çocuklara yönelik çalışmalardan ve iş sağlığı güvenliği politikalarına kadar köklü bir deneyim ve mevzuatı kavramaktadır. Bu yasa tasarı taslağıyla, "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu" ve yetiştirme yurtları ile "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları"nın da

aynı şemsiye altına almayı tasarladığına göre, tüm sosyal hizmetler-yardımlar "tek çatı" altında toplanmış olacaktır.

Yasa tasarı taslağı, bu çalışmalarda görev alacak uzmanı ve özelliklerini de tanımlamıştır (Madde 24). "Sosyal hizmet uygulama yönetimi uzman yardımcısı", sağlık ve sosyal bilimler alanında en az dört yıllık diploma sahibi ve sosyal hizmet kuruluşlarında en az 5 yıl çalışmış olanlar arasından sınavla seçilecektir. Ayrıca benzer özellikleri taşıyan "sosyal hizmet kuruluşları kontrolörleri" de istihdam edilecektir.

Yasa tasarı taslağının, kendisinden öncekilerden ve sonrakilerden en önemli farklılıklarından biri, alanda çalışan kamu dışı kuruluşlar arasında, "sosyal hizmet kuruluşları" ve "gönüllü kuruluşlar" ayrımını getirmesidir. Ayırt edici özellik, kendisini gönüllü örgüt tanımında göstermektedir: "... insanın refah ve mutluluğunu sağlama amacı çerçevesinde, çeşitli faaliyetleri yerine getirmek üzere bireylerin hür iradeleriyle ve herhangi bir maddi karşılık beklemezsizin bir araya gelip örgütlendiği, kendi kaynaklarını kendilerinin yarattığı, gelirlerinin temelde halkın özel katkıları ile oluştuğu, kar amacı gütmeyen hükümet dışı kuruluşlar"dır (Madde 3). Buna karşın, sosyal hizmet kuruluşları ise, "... sosyal hizmetler tanımında konu edilen, faaliyet ve programları bu kanunun amaç, kapsam ve ilkelerine uygun olarak yerine getirmek üzere çeşitli adlar altında kurulmuş ve kurulacak olan kuruluşlar" olarak tanımlanmaktadır. Bu ikincisinin denetlenmesi Bakanlık tarafından yapılacaktır.

Sosyal hizmetleri ve sosyal yardımları tek çatı altında toplamanın bir çok avantajı vardır. Bunlardan biri de, sosyal yardım alacak kişilerin saptanmasında getireceği olanaktır. Yasa tasarı taslağı, bu olanağı şöyle değerlendirmektedir: "Yaşam Düzeyini Tespit Komisyonu'nun ... görevi, bu kanun hükümlerine göre, yoksullara yapılacak sosyal yardımlarla ilgili "minimum yaşam düzeyini" her yıla ait olamk üzere bölgeler ve/veya iller itibarıyla yerel ölçütleri gözönüne alarak belirlemektir." Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun da aynı Bakanlık çatısı altında bulunduğu ve her yıl benzer durum değerlendirmelerinin bir çok kuruluş tarafından bu çatı altında yapıldığı düşünüldüğünde bu bir avantajdır. Sosyal sigorta kayıtlarının da bu Bakanlık tarafından tutulduğu ve istihdamın bu Bakanlık tarafından yönlendirildiği gözönüne alınırsa, yoksul kişilerin istihdam durumlarının değerlendirilmesi için bu da bir avantajdır.

Öngörülen bir başka kurul da, Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu'dur. Çocuk hakları ile ilgili konularda temel politika ve stratejiler oluşturulması yönünde önerilerde bulunması ve belirli aralıklarla ulusal gelişme raporlarının hazırlanması beklenmektedir. Kamu kurumlarının temsilcileri, yurttaş örgütlerinden ve üniversitelerden gelen temsilcilerden oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi, kabul ettiğimiz sözleşmelerin izlenmesi de bu Kurul'un

önemli görevlerindendir. 1992 yılından beri Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Çocuk Emeğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Projesi'nin etkin katılımcılarından biri olan bu Bakanlığın, bu alandaki deneyiminin de haksızlığa, ihmal ve istismara uğrayan çocukların değerlendirilmesinde bir avantaj olduğu kolayca görülür.

Ancak şunu da belirtmeden geçmemek gerekir: ÇSGB bünyesinde yer alan ve kendi alanlarında vazgeçilmez rollere sahip kurumlar arasında da eşgüdüm sağlanamamıştır.

ÇSGB'nın yerel örgütleri, bölgesel düzeydedir. Yasa tasarı taslağı, il sosyal hizmet müdürlüklerini koruyarak, hizmetlerin il düzeyine indirilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu hem il düzeyinde çalışmada deneyimsizliği ve hem de hizmetlerin daha alt yerel birimlere ve insanlara ulaştırılmasında tikanıklıklar oluşabileceği kaygısına neden olmaktadır. Kaldı ki, ilçelere, beldelere ve köylere hizmet kanallarının olmayışı bu kaygıyı derinleştirmektedir.

Ancak, bu yasa tasarı taslağı çok kısa bir zamanda rafa kalkmıştır. İthal reçeteler ve bürokrasideki güç dengeleri, bu planın yürütmesine olanak vermemiş; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı daha dar çaplı bir "tek çatı" stratejisi ortaya koymak zorunda kalmıştır. Ancak bugün bulunduğumuz noktada, ortaya konulan bu "tek çatı" uygulamasının takvimi de sürekli olarak ertelenmektedir.

Sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların ayrı ayrı ve bağımsız olarak sunulması:

Sosyal yardımların bağımsız bir politika olarak ve değişik kamu kurumlarıyla vakıflar tarafından yürütülmesi oldukça eski bir uygulamadır. Buna karşın, sosyal hizmetlerin, tüm diğer sosyal politika kanallarından bağımsız olarak yürütülebilmesi 12 Eylül askeri darbesinin olağan-dışı ortamından ve 2828 sayılı yasadın kaynaklanabilmiştir. Bu yasa, sosyal hizmetleri şöyle tanımlamaktadır :

"Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi sosyal yoksunlukların giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunların önlenmesine ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür. (24.05.1983 / 2828)"

Bu yasayla birlikte, sosyal hizmetler olarak tanımlanan alanda çalışanların da, bir üniversitenin sosyal hizmetler yüksek okulundan (bugün bölüm ve iki üniversitede eğitim veriliyor) mezun olanlar arasından seçilmesi zorunluluğu, mevzuatımıza yerleşmeye başlamıştır.

Burada bir yanılgı olarak "alan" ve "meslek" özdeşleşmesi yaratılarak; üniversitelerin diğer sosyal bilim bölümlerinden mezun olanlar için eşitsizlik doğurulmuştur. Kaldı ki, bu yolla, ülke gereksinmesi de, personel yetersizliğinden ötürü, karşılanamamıştır. "Ülkemizde 9

bin çalışanla en iyimser ihtimalle sosyal hizmet talebinin en fazla yüzde 10-15'i karşılanabilmektedir." (Görür, 1966)

Buna karşın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca hazırlanan tasarı taslağında bu konuda özel hüküm ile farklı bölüm mezunlarının istihdamına da olanak sağlandığını görmekteyiz.

Sosyal hizmetler alanındaki bağımsızlıkçı politikanın, uluslararası etkiler konusunda, aynı duyarlılığı göstermediği de görülmektedir. Uluslararası kuruluşların bu alana ve SEHÇK'e karşı duyarlılıklarının anlaşılır nedenleri vardır. Dünya ölçüsünde, zenginlikleri tek merkezde toplayan küreselleşme dalgası, arkasında yoksulluk ve çaresizlik bırakmıştır. Yoksulluğun kaynağını kurutmak yerine, yoksul kişilere nakit yardımlar yaparak, hem yoksulluk ve hem de işsizlik perdelenmeye çalışılmaktadır (Zabcı 2002: 17,21). Bu programda, SEHÇK ve SYDV (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları) ulusal odak olarak seçilmiştir. Bağımsızlıkçı politika-sıyla, sosyal devlet ile olan bağıni koparan (ve bunu 12 Eylül'ün özel koşullarında gerçekleştiren) SEHÇK, bu kimliğiyle de küreselleşme dalgasının ilgi odağına oturmaktadır.

SEHÇK tarafından hazırlanan ve bugünkü son şekliyle (Mayıs 2007) incelediğimiz kyasa tarası taslağı, Bakanlar Kurulu'nun gündemindedir. Bu tasarı taslağı, sosyal hizmetler alanını şöyle tanımlamaktadır:

"İnsanların kendi bünye veya çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi ve manevi sosyal yoksunluklarının giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanmasında, **insanların kendilerine daha yeterli hale getirilmesinde ve başkalarına bağımlı olma hallerinin önlenmesinde, aile ilişkilerinin güçlenmesinde, birey, aile, grup ve toplumun sosyal işlevlerini başarıyla yerine getirmelerine yardımcı olmak**, insanların yaşam standartlarının iyileştirilmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen, **koruyucu, önleyici, destekleyici, çözümleyici, değiştirici, geliştirici, iyileştirici ve rehabilite edici nitelikteki** sistemli ve düzenli faaliyet ve programlar bütünüdür".

2828 sayılı yasanın yaptığı sosyal hizmetler tanımlamasını daha önce vermiştik. Dikkat edilirse 20 yıl arayla yapılan iki tanım arasında bakış açısı bakımından farklar bulunmaktadır (koyu yazılanlar farklıdır). Son tasarı taslağında, sosyal yoksunluk içinden bulunanların ötesinde, tüm toplum görev alanı içerisine alınmıştır. Görev tanımı daha da genelleştirilerek, koruyucu önleyici çabalardan rehabilite edici çabalara kadar çok geniş bir yelpaze içerisine sokulmuştur. Böylece bir çok bilim alanının çalışma alanları içerisine girilmiştir. Örneğin: aile ilişkilerinin güçlenmesi dendiğinde psikolojinin; aile grup ve toplumun sosyal işlevlerinde "çözümleyici" yaklaşım dendiğinde sosyolojinin; insanların yaşam standartlarının kötüleşmesinin önlenmesi denildiğinde halk sağlığının; "çocuklara, yaşlılara, özürülere yönelik politikalar oluşturulmasına katkıda

bulunmak" (m.31,33,34) denilince sosyal politikanın (sosyal siyasetin) ilgi alanlarına girilmiş bulunmaktadır. Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı'nı kurarak (m.38), SEHÇK'in, sosyal devletin bir parçası olarak değil, tek başına, stratejiler geliştirmeyi ve tek başına tüm sosyal işlevleri yerine getirmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır.

Tasarı taslağında "koruma" kavramı da "korunma" olarak algılanmıştır. Çocuklara yönelik hizmetler bölümünde, "... koruyucu hizmetler, alınacak yararlandırma kararlarına bağlı olarak çocuğun içinde bulunduğu tehlikede uzaklaştırılması ve bulunduğu yerden alınması suretiyle ..." (M.6) denilerek, "tehlike"yle karşılaşmış olan bir aşamaya işaret edilmiştir. Bu koruyucu hizmetler stratejisinde üçüncül aşamaya denk gelmektedir (Fişek NH., 1985 : 21). Amaç, tehlikelerin ortadan kaldırılması ya da bu olmazsa kişiyle buluşmasının önüne geçilmesidir.

SEHÇK tasarı taslağında bir çok yerde "muhtaçlık" vurgusuna başvurulmaktadır (M 3/b,c,ç). "Muhtaçlık", sosyal güvenliğin sağlanamamış olduğunun bir görüntüsü olup; "hayır" eksikliğini gösteren bir sosyal güvenlik söylemidir. Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın hazırladığı tasarı taslağında, bu kesimlerin, "gerek sinme içinde olanlar" diye tanımlanmış olması, çağdaş yaklaşımlarla daha çok örtüşmektedir.

SEHÇK'in tasarı taslağı hizmetleri, "çocuğa yönelik" olanlar ve olmayanlar olarak ayırmaktadır. Çocuğa yönelik olanlar ayrıntıları ile düzenlenirken, kurullara ve kurallara bağlanırken; "ötekiler", kısa kısa işlenmektedir. Özellikle kadına ilişkin olanların "aile" ve "toplum" hizmetleri özdeşleşmiş olması, hem kadın çalışmaları ve hem de sosyal politika yazınından hiç esinlenilmediğini ortaya koymaktadır.

Bu tasarı taslağı, "gerçek ve tüzel kişileri" bir bütün olarak ele almaktadır. Böylece, bu alandaki ticari girişimlerle, gönüllü kuruluşları aynı kefeye koymaktadır. Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca hazırlanan tasarı taslağından farklı olarak, SEHÇK tarafından hazırlanan tasarıda, "sosyal hizmet kuruluşları" ve "gönüllü örgüt" ayrımı yapılmamaktadır; hepsi de sosyal hizmet kuruluşları tanımı çerçevesinde ele alınmaktadır. Ticari niteliği yalnızca bir yerde yapılmakta ve "özel" sosyal hizmet kuruluşlarından söz edilmektedir (M.24). "Gönüllü" niteliği de yalnızca bir yerde, "Kadın, Aile ve Toplum Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın görevleri sıralanırken yapılmakta; "sosyal hizmetler alanında çalışan gönüllü kuruluşlara ilişkin ilke ve esasları belirtme" ödevi verilmektedir. Buna karşın Yaşlı Hizmetleri Daire Başkanlığı ve Özürlü Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın görevleri sıralanırken, "Kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerce ... götürülecek hizmetlerin usul, esas ve standartlarını belirlemek" bu kurumların görevleri arasında sayılmaktadır.

Bu yaklaşım sonucu, yalnızca bağımsız bir politika izlenmesi hayal edilmekle kalınmamış; diğer kamu kurum kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin üzerinde

denetleyici bir rol üstlenilmesi de benimsenmiştir. O kadarki, sosyal hizmetlerle ilgili kuruluşların açılış izinlerinin (madde 53) bu Kurumca verilmesi öngörülmüştür. Diğer bir deyimle sivil toplum örgütlerinin büyük bir bölümü kuruluş aşamasından çalışmalarına kadar kontrol, koordinasyon, rehberlik ve denetim altında tutulmak istenmiştir (M.54,55). Bunun için yeni kadrolar istenmiş ve denetim örgütü kurulması tasarlanmıştır. Nesin Vakfı'nın, kıvançla izlenen hizmetlerinin engellenmesi ve kapatılmak istenmesinin ardında da bu "tek ben"ci yaklaşım yatmaktadır.

Değişik tarihlerde hazırlanan sosyal hizmetler hakkında yasa tasarı taslakları, Dünya Bankası tarafından kredilendirilen, sosyal hizmetlerin ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (SEHÇK) yapısal güçlendirilmesi sürecinde ortaya çıkarılmıştır. Bu taslaklar, en son UNICEF tarafından düzenlenen bir toplantıda tartışmaya açılmıştır (19.06.2006). UNICEF Türkiye Temsilcisi, bu tasarı taslaklarının mutlaka çıkarılması gerektiğini ısrarla belirtmiştir. Benzer bir yaklaşım, Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı / Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından uygulamaya konulan Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Zamana Bağlı Program'ın ana hedef kitlesinin sokak çocukları olması gerektiği yönünde de sergilenmiş; etkili olunmuştur. Ama bu kez toplantının üzerinde bir yıl geçmiş olmasına karşın, tasarı taslakları yasalaşamamış bir konumdadır.

Her şeyden önce, sosyal olanın, hem insanın özelinde ve hem de toplumun genelinde oldukça karmaşık, birbirinin içine geçmiş olgular ile örüldüğü unutulmamalıdır. Bu karmaşık yapıların çözülmesi, ortak noktalarının bulunması ve bunlara katkıda bulunulması, tek bir "meslek" elemanının üstesinden gelebileceği bir "alan" değildir. Bu bakımdan "bağımsız" denen politika, zaten "bağımlı"dır; ama kime bağlı olduğu ve kime yüzünü dönmesi gerektiği konuşulmalıdır.

SONSÖZ

Sosyal politikamızda, genel ve yerel dengesinin bir türlü kurulamadığını görmekteyiz. Bunun en temel nedeni, özellikle 1944'ten sonra yükselen "her şeyi devlet yapar" yaklaşımının bürokraside ve uygulamada yer etmiş olmasıdır. Bu yaklaşım, paylaşımcılığın ve sosyal dayanışmanın önüne engel olarak dikilmiş; yurttaş örgütleri (STK) üzerinde polisiye önlemlerin hiç eksik olmamasına yol açmıştır. Yine her şeyi devlet yapar yaklaşımı, bürokrasi içinde iş bölümünün keskinleşmesine, eşgüdümün sağlanamamasına, dolayısıyla yetki çatışmalarına ve etkinsizliğe yol açmıştır.

Her seçim, sonunda siyasal belirleyicilerin tercihlerine dayanır. Yukarıda incelediğimiz her dört dönemde de buna tanıklık ettik. Kanımızca, sosyal hizmet ve yardımların, tüm sosyal politika süreçlerinden soyutlanarak tek başına (bağımsız) bırakılması evresi, ithal reçetelerden ve Uluslararası odaklardan etkilenmiştir. Bunun için de, çağdışı bir yaklaşımla, "yoksulluk" ve

“muhtaçlık” temelinde yönlendirme yapmaktadır. Hizmeti, yalnızca üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerini bitiren az sayıda kişiyle sınırlayan bu yaklaşımın, küreselleşme dalgasıyla beslenen dev sorunlarla başetmesine olanak yoktur.

- Başarısız istihdam stratejiler ile derinleşen işsizlik olgusu,
- Yalnızca parası olanın tedavisini tamamlayabildiği ama halk için yetersiz ve koruyucu hekimlikle beslenmemiş bir “sağlık”sızlık olgusu,
- İnsanın gündelik yaşamıyla bütünleştirilememiş eğitim olgusu,
- Her şeyi paraya, kariyere indirgeyen, bencil insangücü politikası...

Bütün bunlar, sosyal politikanın, hem genelde, hem de birey özelinde yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Kanımızca, “demokratik, laik, sosyal hukuk devleti” nitelemesinin özüne uygun, devletin yeniden yapılandırılması sürecinde, yurttaş örgütlerinin (hükümet dışı kuruluşların) önünü açan sosyal politikalara gereksinme vardır. Devletin memurları da içinde olmak üzere, bir toplumda herkesin birbirinin emeğine ve aklına gereksinmesi vardır. Tek bir oyu bile dışlamayan bir seçim sisteminin siyasal planını oluşturduğu, sosyal adaletin ekonomik planını oluşturduğu ve bütün sosyal politikaların genelden yerele zincirleme indirilebildiği çok ortaklı bir yapının sosyal planını oluşturduğu yeniden yapılanmaya gereksinme vardır.

Bugünkü sağlıksız ve çarpık gidiş, sosyal refah politikalarının yeniden sokak aralarına indirilmesiyle gerçekleşebilir. Sosyal refah politikaları, yalnızca eğitim ve sağlık hizmetlerinden oluşmuyor. Bu politikaları, en güzel ortaya koyan uluslararası bildirgelerden biri, 11 Aralık 1969’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na kabul edilen “Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Bildirgesi”dir. Bu sözleşmenin getirdiği yükümlülükleri yerine getirmenin, yani bu yazı boyunca tartıştığımız geneli yerele indirebilmenin yolu, “Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Ocakları”nı sokak aralarına kadar sokmaktır.

Okullar, sosyal devletin sokak aralarına kadar indirebildiği ve elinde kalan son adacı... Okullar yalnızca sokak aralarında tutulmakla kalmamalı; kamunun tüm sosyal işlevlerini üstlenen bir komplekse dönüştürülmelidir. İçinde okulun yanı sıra, sağlık ocağı, kültür ve gençlik merkezi, halk eğitimi merkezi, halk kütüphanesi, sosyal hizmetler-yardımlar bölümü, aşevi olan yapılara dönüştürülmelidir (Fişek AG., 1994 : 9) .

Bu sağlanamadığı takdirde, sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve sosyal sigortaların, yeni bir “ulusal sağlık” bakış açısı ve örgütlenme anlayışı içerisinde Sağlık Bakanlığı’na katılması yerinde olacaktır. Ancak Sağlık Bakanlığı’nın “tedavi” ve “doktor” ağırlıklı bir bakanlık olmaktan çıkarılıp, sosyal hekimlik politikalarının bir koordinatörü haline getirilmesi ve en uç birimler olan sağlık ocakları-sağlık evlerine kadar hizmetlerin bütün-

leşmiş sunumunu sağlaması gerekir.

Çocuk Esirgeme Kurumu’nun en önemli armağanı, çocukları, ulusun en değerli varlığı ve geleceğinin güvencesi olarak sahiplenme; Köy Enstitüleri’nin en önemli armağanı, aydınlık düşünce ve çağdaş eğitimi herkese ulaştırma modeli; Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Yasası’nın en önemli armağanı, yurttaşıyla bütünleşme, sağlığı herkese ulaştırma ve ekip çalışması; 1961 Anayasası’nın çalışma yaşamına en önemli armağanı da, toplu iş sözleşmesi ve grev hakkıyla sosyal diyalog olmuştur. Geneli yerele indirmede bize bu araçları kazandıran bu dört atılımın mimarları Fuat Umay, İsmail Hakkı Tonguç, Prof. Dr.Nusret H.Fişek ve Prof.Dr.Cahit Talas’ı saygıyla anıyoruz.

KAYNAKLAR :

1. ACAR H., (2005), Cumhuriyetin Çocuk Refahı Politikasını Yapılandıran Bir Sivil Toplum Örgütü : Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1921-1981) (Ankara : Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Yayını).
 2. AKPINAR T. (2006) , Çocuk Emeği Sorununa Çağdaş Bir Yaklaşım : KİT’lerin Çırac Okulları (1938-1986), (Ankara : Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Yayını).
 3. FİŞEK, A.G. (1994), “Barış ve Toplumsal Gelişme Ocağı”, Çalışma Ortamı Dergisi (Sayı : 16) : 5-10.
 4. Fişek A.G. (2004), “SSK Hastanelerinin Sağlık Bakanlığına Devri: Ver – Kurtul” – Çalışma Ortamı Dergisi (Sayı 77) : 2-6.
 5. FİŞEK N.H. (1985), Halk Sağlığına Giriş (Ankara : Hacettepe Üniversitesi -Dünya Sağlık Örgütü Hizmet Araştırma ve Araştırmacı Yetiştirme Merkezi Yayını No.2).
 6. GERAY C. (1996), “ Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi ve Toplum Kalkınması”, Çalışma Ortamı Dergisi (Sayı : 29) : 39-42.
 7. SSYB (1969), Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Tatbikatı Birinci Genel Kurul Raporu, (SSYB Sosyalleştirme Dairesi Başkanlığı) -Mimeograf-
 8. SSYB (1978), Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi İkinci Genel Kurul Raporu, (SSYB Sosyalleştirme Dairesi Başkanlığı) -Mimeograf-
 9. TALAS C. (1967), Sosyal Politika, (Ankara, Sevinç Matbaası)
 10. www.halkevleri.org.tr
 11. www.yardimsevenler.org
 12. www.balikesir.edu.tr
 13. ZABCI F. (2002), Sosyal Riski Azaltma Projesi : Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı? , (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri) -Mimeograf-
- İlk Yayın : “Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımların Sosyal Politika Araçları İçerisindeki Yeri – “Genel”i “Yerel”e İndirmek”- (Cahit Talas’a Armağan) Ankara 2007.

Covid-19 Sürecinde Çocuk İşçilerin Ne Halde Olduğuna Dair İki Araştırma

Taner AKPINAR (*)

Aşağıdaki görsel⁽¹⁾, Covid-19 nedeniyle Fransa'da sokağa çıkma yasağı başlayınca Mathieu Persan tarafından hazırlanıp internet ortamında dolaşıma sokulmuştu. Üzerinde şunlar yazıyor: "Çalış, kitap oku, film izle, bilgisayar oyunları oyna, çizim yap, düşün, yazı yaz, yemek pişir, uyu, müzik icra et, müzik dinle, şarkı söyle, dans et, çiçeklerinle ilgilen, eski arkadaşlarını ara, zinde kal, çocuklarınla oyna ya da hiçbir şey yapma ama EVDE Kal. Hayat kurtarmak hiç kolay değil."

Bu görselin bütünüyle seçkin bir yaklaşımın ürünü olduğu görülüyor. Sınıfsal eşitsizliklerin ve dolayısıyla evde kalmanın bir tercih olmadığına farkında bile olunmadığı açıktır. Gilbert, görseldeki ev çizimine dikkat çekip böylesi izole evlerde ancak zengin kesimlerin yaşadığını, yoksul kesimlerin birbirine çok yakın evlerde ve görece kalabalık hanelerde yaşamlarını sürdürdüklerini hatırlatıyor.⁽²⁾ Seçkin yaklaşım ne mekansal ne de sosyo-ekonomik anlamda işçi sınıfının yaşam

koşullarından haberdar. Aslında haberdar olunmaması düşünülemez, olsa olsa bir umursamazlık söz konusudur.

Covid-19 sürecinin başından beri, egemen sınıflar, kendi ideolojik yaklaşımlarına göre dolaşıma soktukları söylemlerle, her zaman olduğu gibi, toplumsal gerçekliğin üzerini örtüp onu olduğundan başka türlü göstermeye çalışmaktadırlar. Örneğin, sürecin başlarında, Covid-19'un, ayırım yapmaksızın herkese bulaştığı yönünde bir söylem dolaşıma sokularak herkesin aynı derecede risk altında olduğu gibi bir yanılsama yaratılmak istendi. Asıl konu ya da sorun hastalığın herkese bulaşıyor olduğu değil, insanların bu hastalığa hangi koşullarda yakalandığıdır. Dolayısıyla, sınıfsal olarak bakıldığında, bu sürecin, işçi sınıfının diğer toplum kesimlerine göre hem ekonomik açıdan hem de sağlık açısından daha kötü etkilediği açık bir şekilde görüldü. Durumun böyle olduğunu resmi veriler de göstermeye başladı. Örneğin, Birleşik Krallık'ta 1 Mart 2020 – 31 Mayıs 2020 dönemine ilişkin resmi verilere göre, hem İngiltere'de hem de Galler'de, işçi sınıfının yaşadığı yerlerde Covid-19'a bağlı ölüm oranının zengin kesimlerin yaşadığı yerlere kıyasla en az iki kat daha fazla olduğu görülüyor.⁽³⁾ Yine Birleşik Krallık'ta, düşük nitelikli işler toplam işler içinde yüzde 34'lük bir paya sahip olmasına rağmen, Covid-19'a bağlı ölümlerin yüzde 43'ünü bu işlerde çalışanlar oluşturuyor. Yüksek nitelikli işler toplam işlerin yüzde 43'ünü oluşturmalarına rağmen, Covid-19'a bağlı ölümlerin yüzde 28'i bu işlerde çalışanlardan oluşturuyor.⁽⁴⁾ Açıklanan resmi verilere göre Fransa'da ise, sağlık çalışanları yanında işçi sınıfının en düşük ücrete çalışan kesimlerinin Covid-19'a karşı en yüksek risk grubunu oluşturduğu görülüyor.⁽⁵⁾ Covid-19 sürecinin her bakımdan işçi sınıfının aleyhine işlediğini tespit edip egemenlerin dolaşıma soktuğu söylemler boşa çıkarmak gerekmektedir ki, bu da, elden geldiğince, eli emekçi sınıflardan yana kalem tutanlarca yapılmaktadır. Bununla birlikte soruna toptancı yaklaşmayıp işçi sınıfının iç kesimleri açısından sorunun özgün boyutlarının da derinlemesine irdelenmesi gerekmektedir. Bu yazıda Covid-19 sürecinde çocuk işçilere ilişkin olarak yapılmış iki saha araştırmasının bulguları sunulmaktadır.

Bu araştırmalardan biri⁽⁶⁾ Bolivya, Guatemala, Endonezya, Kenya, Filipinler ve Zambiya'dan 25'i erkek ve 21'i de kız olmak üzere 46 çocuk işçiyi kapsamaktadır. Araştırma kapsamına alınan çocuklar 7-17 yaş aralığındadır ve büyük çoğunluğu kayıtdışı işlerde çalışmaktadır. Çocukların çoğu sokak satıcısı, çöp toplayıcısı, sokak müzisyeni, meyve yükleyicisi,

(*) Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi ve İşek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

terzi ve (fırınlarda, ayakkabı tamir dükkanlarında ve inşaatlarda) usta yamağı olarak çalışırken, bazıları da tarımda çalışmaktadır. Çocukların çalışması önüne geçilmesi gereken bir sorun iken, Covid-19 sürecinde bu çocukların işsiz kalmaları, işsiz kalmayanların da gelirindeki yüzde 50 oranına varan düşüş asıl sorun haline gelmiştir. Çünkü çocuklar, bu işlerden kazandıkları paraları temel gereksinimlerine ve okul giderlerine harcamaktadır. Covid-19 öncesinde görece daha hafif işler yapan bu çocuklar, iş ve gelir kayıplarını telafi edebilmek için daha ağır işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle öncesinde iyi kötü okula devam edebilenler de okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Derslere ayıracak vakit yaratabilseler bile, bu kez de uzaktan eğitimi takip edebilecekleri bilgisayar ve internet gibi gerekli temel teknik donanımına sahip olmadıkları için eğitimlerini sürdürmemektedirler. Bütün bunlara ek olarak, Covid 19 süreci bu çocukların beslenmesini de kötü etkilemiştir. Çocukların bu süreçte yiyecek bulma sorunu yaşadığı ve günlük daha az miktarlarda yemek zorunda kaldıkları da araştırmada ortaya çıkmıştır. Bazıları günde yalnızca bir kez yemek yiyebilmekte ya da bazı günleri yalnızca su içerek geçirmektedirler.

Diğer araştırma⁽⁷⁾ ise Arjantin'de, Buenos Aires'te yapılmıştır. Hanehalklarının yüzde 35'inden daha fazlası yoksulluk sınırının altında yaşayan Arjantin'de, çocuk işçilik yaygındır. Bu araştırmada doğrudan çocuk işçilerden elde edilen değil, ülkede bu konuda hem akademik araştırmalar yapan hem de mensubu olduğu sivil toplum kuruluşu ile alanda çalışmalar yapan sosyolog Santiago Morales ile yapılan görüşmeden elde edilen bulgular aktarılmaktadır. Morales, çocukların hem hane içinde hem de dışarıda birçok kayıtdışı alanda çalıştığını, buna karşın, çocuk işçiliği yasaklayıcı resmi politikaların, çocuk işçiliği ortadan kaldırma konusunda değil ama görünmez kılma konusunda son derece etkili olduğunu söylemektedir. Ülkelerinde her iki çocuktan birinin yoksulluk sınırının altında yaşamını sürdürmeye çalıştığını, bu nedenle Covid-19 sürecinin etkilerinin diğer yerlere, özellikle de Avrupa ülkelerine göre çok başka olduğunu vurgulan Morales, şunları söylüyor: "Örneğin Buenos Aires şehir merkezine 20 dakikalık mesafede beş odalı ve iki banyolu olup 35 kişinin birlikte yaşadığı evler var. Kanalizasyon sistemine bağlı olmayan ve su şebekesi olmayan evler var. Evinde su olmayan birine nasıl ellerini yıka diyebilirsiniz? Beş odayı ve iki tualeti 35 kişi ile paylaşmak zorunda olan birine nasıl evde kal diyebilirsiniz?". Morales, bu koşullarda yaşamını sürdüren çalışan çocukların Covid-19 nedeniyle bir de işlerini kaybedince açlıkla karşı karşıya kalmaya başladığını söylüyor ve çalışan çocukların içinde bulunduğu bu durumun Buenos Aires ya da Arjantin ile sınırlı olmayıp, bütün Latin Amerika ülkeleri açısından söz konusu olduğunu da belirtiyor.

Çocuk işçilik olgusu dünyanın farklı coğrafyalarında farklı niteliklere ve nicel boyutlara sahip bir sorun.

Bununla birlikte, değişmez bir ortak yanı da var; o da yoksul emekçi sınıfların çocuklarının yaşamlarını sürdürebilmek için çalışmak zorunda olduğudur. Bu çocuklara çalışmaları koşuluyla ve çalıştıkları sürece yaşama fırsatı tanıyan küresel kapitalist düzen, Covid-19 sürecinde bu fırsatı da ellerinden almaktadır.

Çocuk işçilerin içinde bulunduğu bu duruma yönelik birtakım sosyal politika önerileri sıralanabilir, ancak, elde uluslararası kuruluşları ve ulus devletleri bunu yapmaya zorlayacak bir güç olmadığı sürece ortaya atılacak çözüm önerileri kağıt üzerinde kalmaya mahkumdur. Emekçi sınıfların iç kesimlerinin sorunlarının özgün yanlarının açığa çıkartılması gerekmele birlikte, çözüm bütün sorunların içerildiği ortak bir hareket geliştirmekten geçmektedir. Böyle bir hareketin yokluğunda, eli emekçi sınıflardan yana kalem tutanların emekçi sınıfların sorunlarını yazıp çizmeleri boşluğa konuşmaktan ya da amacı kendi içinde bir etkinlik olmaktan farksızdır. Yazılıp çizilenlerin emekçi sınıfların kendileriyle birlikte geliştirilecek bir hareketin değirmenine su taşımaya başlaması durumunda emekçi sınıflar lehine kalem tutmak anlamlı bir iş haline gelecektir.

Dipnotlar

(1) Söz konusu görsel şu bağlantıda yer almaktadır: <http://www.barbudesign.com/>

(2) Gilbert Pierre (2020), "Covid-19, War, and Working-Class Neighborhoods", (Translated by Oliver Waine) *Metropolitiques*, 5 June 2020, <https://www.metropolitiques.eu/Covid-19-War-and-Working-Class-Neighborhoods.html>.

(3) Whelan Simon (2020), "COVID-19 killing the working class in Britain at more than twice the rate of the wealthiest", *World Socialist Web Site*, 18 June 2020, <https://www.wsws.org/en/articles/2020/06/18/depr-j18.html>.

(4) Williams Mark (2020), "Coronavirus class divide – the jobs most at risk of contracting and dying from COVID-19", *World Socialist Web Site*, 19 May 2020, <https://theconversation.com/coronavirus-class-divide-the-jobs-most-at-risk-of-contracting-and-dying-from-covid-19-138857>.

(5) Counil Emilie and Khat Myriam (2020), "Covid-19: is there a disproportionate burden on working classes in France?", *The Conversation*, 5 May 2020, <https://theconversation.com/covid-19-is-there-a-disproportionate-burden-on-working-classes-in-france-137533>.

(6) "Effects of the Covid-19 Pandemic in the Lives of Working Children and Their Families: Key Emerging Findings of an Exploratory Study", July 2020, https://static1.squarespace.com/static/5afadb22e17ba3eddf90c02f/t/5f3bf0f835ad4132c044bfac/1597763834080/16.07.2020+-+KNH_EmergingFindings_EN_COVID19-effects+-+Jacob+Anne+-+Entwurf+-+RBO%CC%88+-+--+-.pdf.

(7) "The impact of coronavirus on working children in Buenos Aires", 26 May 2020, <https://home.crin.org/readlistenwatch/stories/impact-coronavirus-working-children-buenos-aires>.

IPEC⁽¹⁾'ten Bugüne: Türkiye'de Çocuk Emeğine Dair Politika Belgeleri Üzerine

Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ (*)

GİRİŞ

Türkiye'de çocuk işçiliği kadim bir sosyal sorundur. Bu sorun çok taraflı ve çok sayıda sosyal sorunla ilişkili olmasına karşın çözüme yönelik olarak üretilen politika belgelerinde gerek sorunun taraflarının gerekse sorunun çok boyutlu yapısının göz ardı edildiği görülmektedir. Çocuk işçiliğinin Türkiye'deki kapitalist sistemin devamında oynadığı rol çoğunlukla görmezden gelindiği gibi, mücadele stratejisi de çocuk işçiliğini Türkiye'deki sınıfsal ilişkiler, sendikalaşma, tarım politikaları, göç politikaları, toplumsal cinsiyet rejimi, adaletsiz gelir dağılımı, eğitim sistemi, işgücü piyasasının yapısal sorunları, sosyal koruma sistemi gibi diğer politika alanlarından ayrıştırlarak inşa edilmektedir. Bu nedenle çok sayıda yasal düzenleme yapılmış ve politika belgesi üretilmiş olmasına karşın sorun yakıcılığını korumaktadır. Bu yazıda, Türkiye'de çocuk emeğine dair politika belgeleri üzerine kısa bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

TÜRKİYE'DE ÇOCUK EMEĞİNE İLİŞKİN BAŞLICA POLİTİKA BELGELERİ

Türkiye'de çocuk işçiliği ile mücadelenin politika belgelerinde yer almaya başlaması 1990'lı yıllarda olmuştur. 1992 yılında Türkiye'nin ILO Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Uluslararası Programı'na (IPEC) girmesiyle, çocuk işçilikle mücadele pek çok kamu makamının gündemine gelmiş ve istihdamın yanı sıra eğitim, sağlık, tarım gibi farklı kamu politikası gündemlerinde yer almaya başlamıştır. 1992 yılından itibaren IPEC projesi ile formüle edilmeye başlanan çocuk işçilikle mücadele politika metinlerinin çocukların eğitime erişimi, sosyal koruma mekanizmaları ve yoksullukla mücadele politikalarına yaslandığı görülmektedir. Proje süresince elde edilen kazanımlar, projenin sona erdiği 2006 yılından itibaren tersine dönmeye başlamıştır (Ünlütürk Ulutaş ve Ulutaş, 2019: 2572).

Türkiye 2001 yılında 182 Sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin ILO Acil Eylem Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. "Türkiye'deki çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak "Sokakta Çalışma", "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Ağır ve Tehlikeli İşlerde Çalışma" ve "Aile İşleri Dışında, Ücret Karşılığı Gezici ve Geçici Tarım İşlerinde Çalışma" belirlenmiştir". (ÇSGB, 2017: 11). Kapar'ın (2019: 2483) da ifade ettiği gibi Türkiye'de çalışan

Fotoğraf: Çalışma Ortamı Arşivi (Renkli baskı, 1. Ödülü 2008, Nejla OSSEİRAN)

çocukların % 36,2'si, aile işlerinde ücretsiz çalışırken (TÜİK, 2019) aile işlerinin tamamını en kötü çocuk emeği biçimleri dışında tutmak, 182 sayılı sözleşmeye uygun değildir. Çünkü pek çok çocuk, ücretsiz aile işçisi olarak 182 sayılı sözleşmede ifade edilen "doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik açısından zararlı" işlerde çalışmaktadır. Dahası en kötü biçimlerde sayılan tehlikeli işler de çocuk emeği politika belgelerinde kendisine sıkça yer bulamamaktadır. Oysa İSİG Meclisi (2020) tarafından yalnızca Ağustos ayında 7 çocuk işçinin iş kazası nedeniyle ölümü raporlanmıştır. Ayrıca ILO, fuhuş ve pornografiyi en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin türlerinden biri olarak kabul ettiği gibi, zorla evlendirmeyi de kölelik ve benzeri çalışma biçimiyle ilişkilendirmiştir (Kapar, 2019: 2476). Türkiye'de, çocukların cinsel sömürüsü, fuhuşa yönlendirilmeleri ve zorla evlendirilmeleri yaygın olgular

(*) Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

(1) IPEC, ILO Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Uluslararası Programı'dır.

olmalarına karşın, bu konularda bir eylem planı veya politika belgesi hazırlanmamıştır. Bu konuda herhangi bir politika üretilmediği gibi erken yaşta evliliklerin affı tartışılmaktadır. Oysa, özellikle sığınmacı kız çocukları yaygın biçimde erken yaşta zorla evlendirilmekte ya da çocuk fuhuşunun kurbanı olmaktadır. Türkiye, Gündüz Gözüyle Endeksi⁽¹⁾'ne konu olan 60 ülke arasında ülkedeki çocukların cinsel sömürüsü ve istismarı açısından 56,7 puanla 18. Sıradadır (ECPAT, 2020:5). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 20-24 yaşları arasındaki Türkiyeli kadınların yüzde 2'sinin 15 yaşında ve 15-19 yaş arası kadınların yüzde 1,1'inin de 15 yaşından önce evlendirildiğini ortaya koymuştur. Sığınmacılarla ilgili erken yaşta evlilik verileri çok daha çarpıcıdır. 20-24 yaş aralığındaki Suriyeli kadınların yüzde 9,2'si, 15-19 yaşlarındaki genç kadınların ise yüzde 13,4'ü 15 yaşından önce evlendirilmiştir (ECPAT, 2020:12).

2002 yılında "Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi" hazırlıkları başlamış ve 2005 yılında yayınlanmıştır. Bu belgede, ILO-IPEC programı kapsamında Türkiye'nin hangi öncelikli sektörlerde zamana bağlı programları uygulayacağı anlatılmıştır. Kamu kurumları, sendikalar ve sivil toplum örgütlerinin nasıl bir örgütlenme yapısı içinde çalışacakları belirlenmiştir. Bu belgede sokakta çalışan, KOBİ'lerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışan, tarımda gezici ve geçici işlerde ücretli çalışanlar hedef grup olarak belirlenmiştir. Buna karşın başta sanayide çalışan çocuklar olmak üzere, tarımda ve evde çalışan çocuklara yönelik önlemler sokak çocuklarına yönelik önlemlerin gerisinde kalmıştır (Fişek Enstitüsü, 2002). Sokakta çalışan çocuklar o denli görünür olmuştur ki, 2004 yılında "Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu" kurulmuştur (T.B.M.M., 2005). 1990'lardaki zorunlu göçle birlikte metropol kentlerin merkezlerinde sokak satıcılığı veya dilencilik yaparak hayatlarını kazanmaya çalışan yoksul çocukların yüksek sayısı, sanayi ve tarımda çalışan çocuklardan habersiz bir yaşam süren kentli orta sınıflar için çocuk emeği sömürüsü ve çocuk yoksulluğu sorununu görünür kılmıştır. Elbette sokaklarda çalışan ve yaşayan çocukların varlığı, devletin acil çözüm üretmesi gereken bir sosyal sorundur. Ne var ki, 1990'ların sonu 2000'lerin başında zorunlu göç ve mülksüzleşme ile kentlere akan yüzbinlerce yoksulun ücretli işçilik dışındaki seçeneklerden uzaklaştırılması devletin temel önceliği sayılırken, yeri zaten sanayi olan yoksulların sanayide çalışan çocuklarına yönelik kamu politikaları son derece cılız kalmıştır. Komisyon, Gaziantep, Kahramanmaraş, İstanbul, Diyarbakır, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Ankara ve İzmir'de incelemelerde bulunmuştur. Komisyon raporunda söz konusu illerde sokakta çalışan/yaşayan çocuklarla ilgili veriler toplanmış, yürütülmekte olan projeler derlenmiş

ve çözüm önerileri ortaya konmuştur (T.B.M.M., 2005).

Çocukların çalışma yaşamına girmesine karşı yoksullukla mücadele, eğitimin kalitesinin ve ulaşılabilirliğinin sağlanması, toplumsal bilincin artırılması gibi geniş kapsamlı önlemlerle çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin 10 yıllık bir dönem (2005- 2015) içinde önlenmesi temel hedef olarak belirlenmiştir. 2005 yılı başından itibaren çocuk işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü birçok kentte projeler uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede öncelikli risk taşıyan yedi ilde il eylem komiteleri oluşturulmuştur (Kayhan, 2012: 192). Ancak söz konusu komiteler etkin biçimde işletilememiş ve 2015 yılına gelindiğinde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi'nde belirlenen hedeflere ulaşamamıştır. Çerçeve program ile taahhüt edilen 2015 yılına kadar çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini önlemeye dair yapılan çalışmaların iki yılda bir ILO'ya raporlanması gerekmektedir. Ne var ki, 2006 yılında Çocuk Emeğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programının Türkiye'de tamamlanmasından sonra diğer kurum ve kuruluşlar ile koordinasyon ve işbirliği etkinliğini yitirmiştir. Bakanlık tarafından istenilen raporlara dahil kurumlardan yanıt almakta güçlükler yaşanmıştır. Projenin tamamlanmasının ardından çocuk işçilikle mücadeleyle ilgili taraflar arasında etkili bir işbirliği ve koordinasyon sürdürülemediği (Namal ve Köleoğlu, 2012).

GENELGELER GELİR GEÇER

Dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan 2010/6 sayılı "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi" konulu Başbakanlık Genelgesi 24 Mart 2010 tarihinde yayımlanmıştır. Genelge kapsamında T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı da hazırlanmıştır ve Bakanlık bünyesinde "Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu" oluşturulmuştur. Eylem Planı hedeflerinden biri Mevsimlik gezici tarım işçilerinin, özellikle çocukları olmak üzere aile üyelerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesidir. Söz konusu genelgenin yayınlanmasının ardından 2011, 2012, 2016 , 2017 yıllarında mevsimlik tarım işçileri, mevsimlik tarım işçisi çocuklar ve çocukların eğitimi hakkında çok sayıda genelge yayınlanmıştır. Söz Konusu Genelgeler ve genelge hükümleri gereğince hayata geçirilen proje ve eylem planlarının hemen hepsinin odağında, barınma ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim yer almıştır. Mevsimlik tarım yapılan bazı yerlerde, yerel otoriteler ve sivil girişimlerin uluslararası desteklerle mevsimlik göçmen çocukların koşullarını dönüştürebildikleri örnekler olmakla birlikte Türkiye genelinde, uzun bir yol kat edilebildiğini söylemek güçtür. Her ne kadar çocuk işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü yerlerde retrospektif çalışmalara sahip değilsek de, aynı coğrafyada farklı tarihlerde gerçekleştirilen çalışmalar, yasal adımların sahada yeterli yansıma bulmadığı, halen çok sayıda

(1) Gündüz Gözüyle Endeksi (Out of the Shadows Index), ülkelerin, çocukların ticari ve cinsel olarak sömürülmesi ve istismarıyla nasıl baş ettiklerini ölçen bir endekstir.

Fotoğraf: Çalışma Ortamı Arşivi (Vakıf Özel Ödülü 2007, Selçuk KADIOĞLU)

çocuğun mevsimlik tarım işlerinde çalıştığı ve okuldan uzak kaldığı çocukların çalışma koşullarının benzer olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Uyan Semerci ve Erdoğan (2017) tarafından Adana Karataş'ta gerçekleştirilen çalışma, Çukurova Bölgesi'nde 18 yaş altı çocuk emeğinin tarımda halen yaygın bir biçimde görüldüğünü ve Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'nin ILO ile beraber 2002-2003 yıllarında Adana Karataş'ta gerçekleştirdiği Tarımda En Kötü Biçimde Çocuk İşçiliği Temel Araştırması sonuçlarıyla karşılaştırıldığında (Karabıyık ve Tanır, 2003) 14 yıl sonra sahanın koşullarının hem ürünler, hem de sahadaki işçi ailelerin profilleri açısından farklılaşsa da çocuk işçilik sorununun sürdüğünü ve çocuklar başta olmak üzere çadır alanlarında yaşayanların halen en temel haklara erişim güçlülüklerinin devam ettiğini gözler önüne sermektedir. Öte yandan **TÜİK, verilerini Aralık ayında topladığı, bu aylarda mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan çocuk sayısı son derece düşük olduğu için bu mecrada neler olduğunu resmi istatistikler aracılığıyla saptamamız mümkün değildir. Dahası mevsimlik tarım işçiliğinde artan oranda istihdam edilen sığınmacı çocuklar, resmi istatistiklerde tamamen görünmezdir.**

Son olarak 2017- 2023 dönemini kapsayan Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Programı çıkarılmış ve 2018 yılı çocuk işçilikle mücadele yılı ilan edilmiştir. Programda sokakta çalışan, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışan ve tarımda

aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışan çocuklar öncelikli hedef grup olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Eylem Planı ile kurumların çocuk işçiliği ile mücadele sürecindeki görev ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Sözü edilen eylem planında öncelikli hedef gruplar diğer öncü belgelerdekilere benzer biçimde "sokakta çalışma"; "KOBİ'lerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma"; "tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma" biçiminde tanımlanmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi, bu öncelikli alanların Türkiye'de konunun ilgili taraflarını görüşleri ve saha çalışmaları verileri doğrultusunda yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Belgede, yoksul çocukları eğitim sisteminin dışına çıkmaya ve çocuk işçiliğe yönlendiren bir argümanın varlığı dikkat çekicidir. "Çıraklık ve mesleki eğitim resmi eğitim sisteminin dışında kalmış çocuklar için oldukça çekici bir alternatif oluşturmaktadır. Özellikle yoksul ailelerin, uzun süreli eğitimin maliyetini üstlenemeyecekleri ve ülke sanayisinin ara eleman ihtiyacı dikkate alınarak, mesleki ve teknik eğitimi özendirici tedbirlere ihtiyaç bulunmaktadır". Belgedeki bu argüman devletin eğitim sistemini güçlendirmek ve tüm yurttaşlara eşit eğitim olanakları sunma sorumluluğundan kaçındığını ve bunun yerine yoksul işçi çocuklarının çıraklığa yönlendirilmesinin tercih edildiğini gözler önüne sermektedir. Ulusal Program'daki bu tutum Anayasa'nın sosyal

devlet ilkesi ile çeliştiği gibi, kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamayacağını düzenleyen 42. Maddesine de aykırıdır. Ne var ki, 2019 yılında, henüz pandemi ortaya çıkmamış ve ekonomik kriz derinleşmemişken dahi, eğitim masraflarında sorun gören bireylerin oranı, devlet okulları için %45, özel okullar için %58,9 olarak saptanmıştır (TÜİK, 2019). Bu ağır eğitim masraflarını ödeyemeyen yoksul hanelerdeki çocuklar “ait oldukları toplumsal sınıfın zorunlu bir rotası olarak” çıraklığa yönlendirilmektedirler (Akpınar ve Gün, 2017). Çıraklık her ne kadar artizan bir mesleki eğitim süreci olarak dizayn edilse de, yaygın uygulamanın işverenlerin asgari ücretin %30’unu ödeyerek ve sigorta primi ödemeksizin ucuz çocuk işçi çalıştırma yöntemidir. Devlet tarafından çocuk yoksulluğu ile mücadele için bir strateji tasarlanmadığı gibi, yoksul çocuklara yapılan öneri çırak olmalarıdır. Öte yandan Türkiye’de çocuk yoksulluğunun boyutları pandemi öncesindeki rakamlarla dahi çarpıcı seviyededir. **18 yaş altı çocuk yoksulluk oranı %32,1 iken**, bu oran Doğu Marmara’da %16,5 Ege Bölgesinde %19,8, Akdeniz’de %32,7, Kuzey Doğu Anadolu’da %47,6, Orta Doğu Anadolu’da %57,6, Güney Doğu Anadolu’da %67,3’tür⁽²⁾. Söz konusu çarpıcı bölgesel eşitsizlikler, Türkiye’nin çocuk işçiliği havuzunu kimlerin dolduracağı konusunda da kuvvetli ipuçları vermektedir.

Çocuk işçiliği sorunu 2017-2019 Ulusal İstihdam Stratejisi Eylem Planlarında da kendisine yer bulmuştur. Eylem Planı hedefleri arasında, “2023 yılında özellikle sanayide ağır ve tehlikeli işlerde, sokakta ve mevsimlik gezici geçici tarımda gerçekleşen çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri tamamen ortadan kaldırılacağı, diğer alanlarda çocuk işçiliğinin ise % 2’nin altına düşürülmesi” hedefi yer almıştır. Strateji belgelerinde yer alan somut hedeflere ulaşabilmek için öncelikle verili durumdaki niceliksel verilerin saptanması gerekmektedir. Ne var ki resmi istatistikler göçmen çocukları tamamen yok saymakta ve yerli çocuklara dair de güvenilir veriler sağlayamamaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de çocuk emeğine dair çok sayıda politika belgesi düzenlenmiş ancak planlar yeterli düzeyde uygulamaya geçirilememiş ve çocuk işçilikle mücadele başarıya ulaşamamıştır. Kuşkusuz bu başarısızlığın arkasında çocuk işçilikle mücadelenin bir temel kamusal hedef olarak belirlenmemiş ve bu mücadelenin ana plan ve politikalara dahil edilmemiş olması yatmaktadır. Belgelerin pek çoğundaki hedefler birbirini tekrar eder niteliktedir. Söz konusu belgeler, çocuk emeğinin yalnızca belirli bazı formlarına odaklanmaktadır (örneğin mevsimlik göç, sokakta çalışan çocuklar gibi). Eviçi çocuk emeği, ücretsiz aile işçisi çocuklar, çıraklar, hizmetler sektöründeki ve medya sektöründeki çocuklar (yeni bir mecra olan sosyal medya ve youtuber çocuklar) görünmezdir. Bütünlüklü bir politik stratejinin

yoksunluğu, politika belgelerinde de kendisini göstermektedir. Politika belgelerindeki saptama ve hedefler sorunun çok yönlü, ilişkisel ve sınıfsal yapısını göz önünde bulundurmaktan uzak olduğu gibi, mücadelenin ana aktörleri olan işçiler ve çocukların tabandan gelen istekleriyle inşa edilmemiştir. En önemlisi çocuk işçiliği ile mücadele, ilişkili olduğu başlıca politika mecralarından (tarım, toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim, istihdam politikaları gibi) çekilip alınmıştır. Bir yandan tarımın kapitalistleştirilmesi, küçük köylülüğün tasfiyesi, işgücü piyasalarının kurlsızlaştırılması, ucuz işgücüyle beslenen emek yoğun ihracata dayalı üretimin desteklenmesi, ucuz işgücüne dayalı kitle turizmi politikaları, eğitimin özelleştirilmesi, muhafazakar toplumsal cinsiyet rejiminin yapılandırılması ve düşük kadın istihdamı gibi gelir dağılımı adaletsizliğini artıran ve çocuk işçiliğini derinleştiren politikalar benimsenirken, salt çocuk işçiliğiyle mücadele projeleriyle arpa boyunun ötesinde yol almak mümkün olmamıştır.

Kaynakça

ECPAT (2020) **ECPAT Country Overview: Turkey**, Bangkok: ECPAT International, <https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2020/07/ECPAT-Country-Overview-Report-Sexual-Exploitation-of-Children-in-Turkey-TURKISH.pdf>.)

TÜİK (2019) **İstatistiklerle Çocuk**, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33733>

TÜİK (2019) **Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları**, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33807>

Akpınar, T., Gün, S. (2017) “Çıraklık yasası çocuk işçi çalıştırmanın yolunu açtı” <https://www.evrensel.net/haber/331418/ciraklik-yasasi-cocuk-isci-calistirmanin-yolunu-acti>

Kapar, R. (2019) “Çocuk Emeğinin En Kötü Biçimleri ve Türkiye”, **Çalışma ve Toplum**, 63: 2461-2501.

Ünlütürk Ulutaş, Ç., Ulutaş, T. B. (2019) “Türkiye’nin Çocuk İşçiliği Politikası: Kamu Politikası Süreç Analizi”, **Çalışma ve Toplum**, 63: 2565- 2584.

İSG Meclisi (2020) <http://isigmeclisi.org/20518-yilin-ilk-sekiz-ayinda-en-az-1306-agustos-ayinda-ise-en-az-208-isci-haya>.

Karabıyık, B. E., Tanır, F. (2003) **Tarım Kesiminde En Kötü Biçimde Çalışan Çocuk İşçiliği Temel Araştırması (Adana İli-Karatay İlçesinde Pamuk Hasadında Çalışan Çocuklar Örneği) Raporu**, Ankara: ILO.

Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. (2017) **Ben Kendim Büyüdüm Demiyorum**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ÇSGB (2017) **Ulusal İstihdam Stratejisi Eylem Planları 2017-2019**, http://www.uis.gov.tr/media/1442/eylem_planlari02.pdf.

T.B.M.M. (2005) **Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu**, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss829.pdf> (Son erişim tarihi 11.08.2019).

Namal M.K., Köleoğlu Y. (2012) “Türkiye’de Çocuk İşçiliği ile Mücadele: ‘Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika Ve Program Çerçevesi (2005-2015)’”, 1. **Ulusal Genç Sosyal Bilimciler Konferansı**, Zonguldak, Türkiye, 6 Eylül 2012, [https://www.academia.edu/5958099/T%C3%BBCrkiye_de_%C3%87ocuk_%C4%B0%C5%9F%C3%A7ili%C4%B0le_M%C3%BCcadele_%C3%87ocuk_%C4%B0%C5%9F%C3%A7ili%C4%B0Finan_%C3%96nlenmesi_%C4%B0%C3%A7in_Zamana_Ba%C4%B0F%C4%B1_Politika_Ve_Program_%C3%87er%C3%A7evesi_2005-2015_\(Son_e%C5%9Fim_tarihi:15.08.2019\)](https://www.academia.edu/5958099/T%C3%BBCrkiye_de_%C3%87ocuk_%C4%B0%C5%9F%C3%A7ili%C4%B0le_M%C3%BCcadele_%C3%87ocuk_%C4%B0%C5%9F%C3%A7ili%C4%B0Finan_%C3%96nlenmesi_%C4%B0%C3%A7in_Zamana_Ba%C4%B0F%C4%B1_Politika_Ve_Program_%C3%87er%C3%A7evesi_2005-2015_(Son_e%C5%9Fim_tarihi:15.08.2019)).

(2) TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Mikro Verilerinden Kerem Berkman tarafından hesaplanmıştır.

Pandemi Koşullarında Uluslararası Örgütlerin Gündeminde Çocuk İşçiler: ILO ve UNICEF Örneği

Emirali KARADOĞAN (*)

Covid-19 (Koronavirüs) salgını küresel boyutta bir etki yarattı. Salgının ilk günlerinde virüsün en çok yaşlıları tehdit ettiği, hastalığın çocuk ve gençlerde ağır seyretmediği bilgisi paylaşıldı. ILO ve UNICEF'in "*Covid-19 Ve Çocuk İşçiliği: Kriz Zamanı, Harekete Geçme Zamanı*" başlığını taşıyan ortak raporlar, salgının etkilediği nüfus kesimlerine ilişkin bu türden açıklamaların, çocuk işçiliğini teşvik eden bir unsur haline geldiğini ortaya koyuyor. Rapora göre "*farklı ülkelerden öyküsel kanıtlar*", COVID-19'dan etkilenmediği düşünüldüğü için yetişkinler yerine çocukların çalıştırıldığını ortaya koyuyor.

ILO VE UNICEF'TEN ORTAK RAPOR

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) "*Covid-19 Ve Çocuk İşçiliği: Kriz Zamanı, Harekete Geçme Zamanı*" başlıklı ortak bir rapor yayımladılar (ILO ve UNICEF, 2020). Rapora göre son yirmi yılda çocuk işçiliği ile mücadelede elde edilen başarı ile azalmaya başlayan çocuk işçiliği, salgının etkisiyle artabilir. Bu endişenin kaynağında salgının yol açacağı yoksulluk beklentisi yer alıyor. Yoksulluğun artmasıyla birlikte hanelerdeki çocukların emek piyasasına sürülmesinden ve emek piyasasına kırılgan bir pozisyonda tutulması bekleniyor. Salgınla birlikte okulların kapanması, özellikle gelir kaybı yaşanan ailelerde, çocukların emek piyasasına zorunlu olarak sürülmesine neden oluyor olanaklı kılıyor. Bu noktada rapor küresel kapanma/tecrit sırasında okulların kapanmasıyla çocuk işçiliğinin artmasına ilişkin kanıtların çoğaldığına özellikle vurgu yapıyor. Örneğin Chenjezi (2020) Malavi'de hükümetin, virüsün yayılmasını önlemek için okulları kapatmasının ardından, okula gitmekten yoksun kalan çocukların kısa süre içinde aileleri tarafından sokaklarda meyve, sebze ve filtre satmaları için çalışmaya gönderildiklerini, hatta çocukların çalışmayı reddetmeleri durumunda aileleri tarafından aç bırakılmakla tehdit edildiklerini aktarmaktadır. UNICEF İcra Direktörü Henrietta Fore'nin (2020) vurguladığı gibi "*Kriz zamanlarında, çocuk işçiliği, birçok aile için baş etme yöntemlerinden biri haline geliyor.*"

İki kurum raporda yoksullukla çocuk işçiliği arasındaki sıkı ilişkiye dikkat çekiyor: "*Aileler sağ kalmak için varolan tüm yolları kullandığı için yoksulluk, çocuk işçiliğini de beraberinde getirmektedir. Olasılıklar ölkeye göre değişiklik göstermektedir; ancak nedensel esneklik tahminleri çoğunlukla 0,7'nin üzerindedir. Bir başka*

deyişle, yoksullukta %1 puan artış çocuk işçiliğinde en az %0,7 puan artışa neden olmaktadır". Raporda yoksullukla çocuk emeği arasındaki ilişki farklı ülke örnekleri ile de vurgulanıyor. Cogneau ve Jedwab'ın (2010) 1990 ekonomik krizinde Fildişi Sahilinde yapmış oldukları çalışma da bunlardan biri. Bu çalışmaya göre, kakao üretimindeki düşüşe paralel olarak, gelirdeki %10 düşüşün okullaşmada %3 puandan fazla gerilemeye ve çocuk işçiliğinde %5 puandan fazla artışa neden olduğu belirtiliyor.

Raporun dikkat çekici saptamalarından biri de çocukların covid-19'dan etkilenmediğine ilişkin algının çocuk işçiliğini teşvik eden niteliği üzerine. ILO ve UNICEF'e (2020: 18) göre, "*farklı ülkelerden öyküsel kanıtlar*", çocukların COVID-19'dan etkilenmediği düşünüldüğü için yetişkinler yerine çocukların çalıştırıldığını gösteriyor.

Kaynak: <https://kulinji.com/article/news/2020/children-chasing-covid-19-malawi-streets>

(*) Dr. Tez-koop-İş Sendikası Genel Başkan Danışmanı ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

Fotoğraf, www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_747421.pdf adresinden alınmıştır.

ILO VE UNICEF COVID-19 KRİZİYLE MÜCADELE İÇİN YOL HARİTALARI

Raporda ILO ve UNICEF birbirinden bağımsız bir şekilde koronavirüs sürecinde çocuk işçiliği ile mücadele için yapılması gerekenleri de sırlamışlar. Buna göre:

ILO'nun COVID-19 kriziyle mücadele için politika çerçevesi

ILO COVID-19 kriziyle uluslararası standartlar temelinde mücadele için dört politikanın altını çiziyor.

1. Ekonomi ve istihdamı canlandırmak.
2. İşletmeleri, işleri ve gelirleri desteklemek.
3. İşyerinde işçileri korumak.
4. Çözümler için sosyal diyalogdan yararlanmak

ILO ayrıca sosyal korumanın önemine vurgu yapıp, her dört politikanın sosyal koruma ile birlikte düşünülmesi gerektiğini belirtiyor.

UNICEF'in COVID-19 eylem gündemi

Sağlık krizinin çocuk hakları krizine dönüşmesini önlemek için küresel koordinasyon çağrısında bulunan UNICEF'in, altı alanda eylem ve önlem önerdiği görülmektedir:

1. Çocukların sağlığını korumak ve iyi beslenmelerini sağlamak
2. Kırılgan çocuklara sağlıklı içme suyu⁽¹⁾ ve temizlik ulaştırmak
3. Çocukların eğitime devam etmesini sağlamak
4. Aileleri gereksinimlerini karşılamaları ve çocuk-

larına bakmaları için desteklemek

5. Çocukları şiddet, sömürü ve istismardan korumak
6. Mülteci ve göçmen çocukları, çatışmadan etkilenenleri korumak

Raporda bu çerçeve hedefler ortaya konulduktan sonra pandemi sürecinde çocuk işçiliğine etki eden unsurlar, 'Düşen Yaşam Standartları', 'Kötüye Giden İstihdam', 'Artan Kayıtdışılık', 'Azalan Yurtdışı Havaaleler ve Göç', 'Ufukta Beliren Kredi Krizi, Daralan Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar', 'Okulları Kapatmak', 'Sağlık Alanında Katlanarak Artan Şoklar' ve 'Kamu Bütçeleri ve Uluslararası Yardım Akışları Üzerindeki Baskı', başlıkları altında aktarılmıştır. Ardından, "COVID-19'un şimdi ve görülebilir gelecekteki etkisini hafifletmek için çocuk hakları, çalışma yaşamındaki temel ilke ve hakları uygulamak hiç bu kadar acil olmamıştır" saptamasında bulunuluyor ve olumsuzlukların ortadan kaldırılması için "Doğru Zamanda Doğru Seçimleri Yapmak" baş-

(1) Genelde mikroorganizma sayısının emniyetli bir seviyeye düşürülmesi sanitasyon olarak tanımlanır (HSGM, 2020)

lığı altında gelecekte benimsenmesi gereken “yollar” sıralanıyor:

- Kapsamlı sosyal koruma önlemlerini yasallaştırmak
- Krediye erişimi sağlamak
- Yetişkinler için insana yakışır işler yaratmak
- Çocukların eğitime erişimini sağlamak
- Çalışma İdaresinin ve kanunlara itaatın güçlendirilmesi
- İşçilerin sağlık ve güvenliğini korumak
- Sosyal hizmet çalışanlarının vaz geçilmez kabul edilerek finanse edilmesi
- Düşünce değişimini desteklemek
- Kanıtları arttırmak

Her iki örgütün yaptırım gücü düşünüldüğünde bu yolların daha çok birer dilek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı genel geçer reçetelerin yıllardır tekrarlanıp durmasının bir çözüm üretmekten çok, söz söylemeye katkı sağladığı açıktır. Bu tür çalışmaların pratik yaşam deneyimleri ile örtüşmemesi ilgili kurumların varlıklarının ile birlikte görev ve sorumluluklarının sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir. Özellikle güncel bir sorun olduğu için eğitimin “yeni normal”i uzaktan eğitimle çocukların okula dönmesine yönelik dileğinin gerçekleşmesindeki zorluğu, UNICEF’in verilerinde görmek mümkün: “...dünyada okul çağındaki çocukların en az üçte biri, diğer bir deyişle 463 milyon çocuk, Koronavirüs salgını nedeniyle okulların kapanmasının ardından uygulanan uzaktan eğitime erişim sağlayamadı” (UNICEF, 2020).

ILO VE UNICEF ÇOCUK İŞÇİLİK SORUNUNUN NEDENİNİ GÖRMEZDEN GELİYOR

ILO ve UNICEF raporunun çeşitli ülke deneyimlerini harmanlayan geniş bir olgusal malzemeyi bir araya getirdiği açık. Bu yönüyle rapor salgın koşullarında çocuk emeğinin güncel eğilimlerine ilişkin önemli bir malzeme sağlıyor. Bununla birlikte ILO ve UNICEF çocuk emeğinin varlık kazandığı kapitalist üretim ve bölüşüm ilişkilerini dikkate almayan geleneksel yaklaşımını bu raporda da sürdürüyor. Sonuçta raporda vurgulandığı gibi, “Çocuk işçiliği yoksulluk, çocuk işçiliğine göz yuman sosyal normlar, yetişkinler ve ergenler için

insana yakışır iş fırsatlarının eksikliği, göç ve olağanüstü durumlar gibi birçok faktörün ortak sonucu” olarak çerçeveleniyor (ILO ve UNICEF, 2020: 5). Oysa raporda çocuk işçiliğini doğurduğu iddia edilen tüm faktörlerin kaynağında kapitalist mülkiyet ve üretim ilişkilerinin olduğu açık. Bu yapı ve ilişkileri dikkate almayan ve analize dahil etmeyen yapısıyla ILO ve UNICEF raporu iddia ettiğinin aksine çocuk işçiliği sorununun köküne inmeyi denemiyor bile.

Sonuç olarak ILO ve UNICEF ortak raporlarında ve diğer benzer dokümanlarında sorunların saptanması ve sorunlarla ilgili varolan durumun aktarılmasına dair gayet iyi bilgilendirmeler yapmalarına karşın, sorunun asıl kaynağını ifade etmekten kaçınıyor olmaları, bir bakıma ortaya koydukları sorunun ve sorun alanlarının süregelmesi de dolaylı katkı sağlamaktadır.

Kaynakça:

Chenjezi, T. (2020), “Children chasing COVID-19 on Malawi streets”, <https://kulinji.com/article/news/2020/children-chasing-covid-19-malawi-streets> (Erişim: 25.09.2020)

Cogneau, D., and R. Jedwab (2020), “Commodity Price Shocks and Child Outcomes: The 1990 cocoa crisis in Côte d’Ivoire” p.1-33, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00967328/document> (Erişim: 25.09.2020)

Fore, H. (2020), “ILO ve UNICEF: Milyonlarca çocuk, COVID-19 nedeniyle çocuk işçiliğine sürüklenebilir”, https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/covid-19/WCMS_747793/lang--tr/index.htm (Erişim: 20.09.2020)

HSGM, (2020), “Besin Güvenliği ve Hijyen”, <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/beslenme/besin-guvenligi-ve-hijyen.html> (Erişim: 12.10.2020)

ILO ve UNICEF (2020), “COVID-19 VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ: KRİZ ZAMANI, HAREKETE GEÇME ZAMANI”, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_751230.pdf (Erişim: 25.09.2020)

UNICEF, (2020) <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCtenleri/unicef-taraf%C4%B1ndan-yay%C4%B1nlanan-yeni-rapora-g%C3%B6re-d%C3%BCnyadaki-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-en-az-%C3%BC%C3%A7te-biri> (Erişim: 01.09.2020)

21. Yüzyılda Sendikacılık Hareketi: Geldiysen Üç Kere Vur!

Metin ÖZUGURLU(*)

Dünya nüfusu 1990'da 5,3 milyardan 2020'de 7,7 milyara tırmanırken belirtilen referans tarihleri arasında dünya işgücü de 2,3 milyardan 3,5 milyara çıkmış bulunuyor. Bir bakıma dünya nüfusu içinde işgücünün payı 1990'da %43 iken 2020'de %45'lere ulaşmış görünüyor. 100 kadar ILO üyesi ülkenin 2000'li yıllara ait sendikalaşma yoğunluğu ortalaması ise %22,6. Geleneksel olarak sendikalaşma yoğunluğunun daha fazla olduğu ve tamamına yakını da OECD üyesi bulunan gelişmiş kapitalist ülkelere bakıldığında resim daha net görülebiliyor. OECD bünyesinde 1985'de %30 civarında bulunan sendikalaşma yoğunluğu 2018'de % 16'lara gerilemiş durumda.

Bu verilerin söylediği basit gerçek şudur: Sendikacılık hareketinin nesnel zemini dünya çapında genişledikçe mücadele kapasitesi ve etkisi daralmıştır. İşçileşmiş bir dünyada yaşıyor olduğumuz tespiti, artık, Güney Yarımkürede yer alan azgelişmiş ülkeler kuşağı bakımından da geçerlidir. Sendikalar, işçi sınıfının evrensel örgüt biçimi olarak yasal varlığı ile iki yüz yılı bulan bir tanınırlığa sahiptir. Böylesine köklü ve renkli bir deneyime sahip bulunan sendikacılık kurumunun, işçileşmiş bir dünyada yaşadığı güçsüzlüğün sebepleri üzerine ne kadar araştırma yapılsa ve tartışılsa azdır. Zira konu, etkileri bakımından, insanlığın bu dünyadaki varlığı ile ilgilidir. Peki, sendikacılık hareketinin uluslararası plandaki rakipsiz en üst örgütü olan Uluslararası İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ITUC), bu çelişkili durumun ayırıcısında değil midir?

207 milyon üyeyi 250 milyona çıkarmayı 2018'deki 4. Kongresinde bir görev olarak önüne koyan ITUC son derece ilginç bir profil sergilemektedir. ITUC Genel Sekreteri Sharan Burrow, adı geçen kongrede diktatörlükler ve faşizm gibi geçen yüzyılda savaşılan aşırılıklarla bugün de savaşmak durumunda bulunduklarını belirtip, "Barış, demokratik haklar ve sosyal adalet için verilen mücadeleyi kazanmak için işçilerin gücü ve nesiller arası dayanışma gerekecek" demiştir. Zira yükselişe geçen otoriter ve faşist rejimlerin hedef tahtalarının başında sendikacılık hareketi bulunmaktadır. ITUC'un verilerine göre sendika aktivistlerine yönelik şiddetteki artış bir yıl içinde %59, gözaltı ve tutuklamalardaki artış ise %69 olmuştur. 123 ülkede grev hakkı ihlal edilirken 93 ülkede de örgütlenme hakkı gasp edilmektedir. ITUC

2020'de de "Küresel Hak İhlalleri Endeksi" kaleme aldı ve "işçiler için dünyanın en kötü ülkeleri" başlığı ile 10 ülkenin adının olduğu bir liste yayımladı. Bu listede Türkiye'nin adının yer alması, emeklilere maaş vermek gibi rutin devlet görevini faaliyetten gören ilgili bakan nezdinde bir başka devlet rutini olarak telakki edilip yıllık faaliyet raporlarında yer bulur mu bilinmez, ama bu ayıplı listede yer almanın utancı bu iktidarın hanesinden silinmez.

ITUC örneğinde uluslararası sendikacılık hareketinin büyük paradoksu şöyle ifade edilebilir: Saptanan sorunların ve tanımlanan ihtiyaçların çapı karşısında önerilen çözümlerin etkisi fazlasıyla sönük ve hatta siniktir. Peki neden? Pandeminin kahredici etkisiyle 2020 yılının "Büyük Buhran" etiketini 1929'dan devralacak olması, sektörel farklılaşmalar, istihdam yaratmayan büyüme, var olan istihdam alanlarının da güvenceden yoksun a-tipik kalıplara yerleşmesi, sanayi 4.0 ve robot teknolojisi vb gibi bir çok nesnel gerekçe ileri sürülebilir. Neoliberal dönem boyunca varlığını sürdüren "piyasa despotizminin" yanında şimdilerde sıkça sözü edilen otokrat ve faşist yönetimlerin baskılarından söz edilebilir. Bunlara sendikacılık hareketinin taban iradesinden yoksun merkezileşmiş hantal bürokratik yapısı da ilave edilebilir. Bunların her biri belirli oranlarda yukarıda sözü edilen paradoksu açıklamakta anlamlı bir paya sahip olabilir. Yine de kilit bir sorun tanımlamak gerekirse, paradoksun yanıtı *sendikacılık hareketinin siyasal eylemi* ile ilgilidir. Bu terim bizlere yabancı değildir; Sevgili Hocamız Alpaslan Işıklı'nın klasikleşmiş eseri, *Sendikacılık ve Siyaset*'te, sendikacılık olgusunun tam da bu sorunsal ekseninde incelemiş olmasının bilimsel kıymetini bir kez daha idrak ediyoruz.

ITUC başta olmak üzere ana akım sendikalar, siyasal alanı kendilerinin dışında kurumsallaşmış ve siyasal partiler yoluyla temsil edilen alanlar olarak görüp, siyaset düzlemi ile kulis çalışmaları ve diyalog gibi mekanizmalarla ilişkilenmeyi sürdürmektedirler. Oysa tanımlanan sorunların da işaret ettiği gibi merkez siyasal alan dünya çapında çökmüş durumdadır; bir zamanların koca koca partileri bir illüzyon olarak mevcuttur; toplumların ve insanlığın acil müdahale bekleyen dev sorunları karşısında çözümleri bulunmamaktadır. Çözüm işçi sınıfına uzak değildir; sermayenin gerçek boyunduruğu altında işçileşmiş toplumsallığın siyasallaştırılmasını esas alan bir yönelim, sendikacılık hareketinin sıraladığı dev sorunlara verilecek en gerçekçi yanıt olacaktır.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Çocuk ve Genç İşçilerin İş Kazası “Olası Kast” Kapsamına Girer mi?

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

Her gün bir yerden göçmek ne iyi,
Her gün bir yere konmak ne güzel
Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş,
Dünle beraber gitti cancağızım;
**Ne kadar söz varsa düne ait,
Şimdi yeni şeyler söylemek lazım.**

Mevlana Celaleddin-i Rumi

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'e göre; :Çocuk işçi: 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretiminini tamamlamış kişiyi; **genç işçi** 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişiyi ifade eder. Anılan yönetmelik hangi **hafif** işlerde çocuk ve genç işçilerin çalıştırılabileceğini hangilerinde çalıştırılmayacaklarını belirlemiştir. Örneğin; “**radioaktif maddelere ve zararlı ışınlara maruz kalınması**” **ihhtimali** olan işlerde 18 yaşını doldurmamış işçiler çalıştırılmaz.

Kutu 1: Tanımlar

Genç çalışan: Onbeş yaşını bitirmiş ancak onsekiz yaşını doldurmamış çalışanı ifade eder. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Madde:3 (e) .

Ceza kanunlarının uygulanmasında; **çocuk** **deyiminden** henüz onsekiz yaşını doldurmamış kişi anlaşılır. *Türk Ceza Kanunu Madde 6 (b).*

16 ve 17 yaşlarında olan Harun ve Sabri Ç. kardeşler 05.07.2004 günü İzmir Kemalpaşa OSB'de inşaat ve montaj çalışmaları devam eden doğal gaz çevrim santrali inşaatında bir taşeronda duvar derzlerinin doldurulması işini bulmuşlar, harçlıklarını çıkarmayı ve ailelerine katkıda bulunmayı amaçlamışlardı.

İki genç çalışanın heveslerini yüreklerinde bırakan asıl (ana) işverenin iş güvenliği uzmanı M.T. acaba **taşyüre**k'li miydi. İş yeri organizasyonu gereğince; iş güvenliği uzmanı, işveren adına, işyerinde alınan iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerine uyulup uyulmadığını izleme, denetleme ve uygunsuzlukların giderilme-

Resim 1 ve 2 – Genç işçiler inşaat işinde derz yapmaktadır.

sinin sağlanması yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışıyordu. **Çünkü sahada** inşaat işlerinin yanında, makine ve tesisatın çekilmesi, bunların basınçlı veya **tahribatsız test yöntemleri** ile testlerinin yapılması gibi çok tehlikeli olabilecek işler yapılmaktaydı.

İşyeri güvenlik tehlikelerinin farkındalar mı?

Bir çalışanın refahını tehdit etme potansiyeline sahip her şey, işyeri tehlikesi olarak kabul edilir. Tehlike, görünür veya görünmez bir tehlike **türü** olabilir. Bir tehlike fiziksel ve psikolojik zarar verebilir. Bazılarının etkileri çok kısa sürede anlaşılabileceği gibi bazıları uzun vadede etkisini gösterir. Her işyerinde çalışanları, çocuk ve genç işçileri bekleyen birçok farklı tehlike türü vardır. Bunlar 6 ana başlık altında açıklanabilir⁽¹⁾.

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

Güvenlik tehlikeleri:

Bu, en yaygın tehlike türüdür. Zeminden geçen kablolar, kayma, takılma ve düşmeye neden olabilecek her şey. Merdivenler, iskeleler, çatılar veya herhangi bir yükseltilmiş çalışma alanı dahil olmak üzere yüksekte çalışma. Bir işçinin yanlışlıkla dokunabileceği korumasız ve hareketli makine parçaları. Aşınmış kordonlar, yanlış kablolama gibi elektrik tehlikeleri. Kapalı alanlar, vb.

Fiziksel tehlikeler:

Gürültü, titreşim, **radyasyon (iyonlaştırıcı olan ve olmayan)**, gün ışığına/ultraviole ışınlar uzun süre sunuk (maruz) kalma, aşırı sıcaklıklar – sıcak ve soğuk vb.

Kimyasal tehlikeler:

İşçiler her an kimyasal tehlikelere maruz kalır. Örneğin: Temizlik ürünleri, boyalar, asitler, çözücüler gibi sıvılar – özellikle kimyasallar etiketlenmemiş bir kap içindeyse. Kaynak – kesme işlerinde açığa çıkan dumanlar. Çözücülerin kullanılması sırasında açığa çıkan buharlar ve kokular. Karbonmonoksit, asetilen, propan, metan, helyum gibi gazlar. Benzin, **atık yağ**, tiner veya benzer yanıcı, parlayıcı ve patlayıcı malzeme. Tarım ilaçları, vb.

Ergonomik tehlikeler:

Her meslek, işçinin vücuduna belirli baskılar uygular. Kas-iskelet sistemine zarar verebilecek fiziksel faktörlerin bir sonucu olarak ergonomik tehlikeler ortaya çıkar. Bu tür tehlike kolayca tanımlanamaz. Bu tehlikenin örnekleri; sık sık ağırlık kaldırma, tekrarlanan garip hareketler, kötü duruş, zayıf aydınlatma, çok fazla güç kullanma zorunluluğu – özellikle sık sık yapılması gerekiyorsa, yanlış ayarlanmış iş istasyonları vb. Bunlar özellikle çocuk ve genç işçilerin fiziksel gelişimine (olumsuz yönde) etki edebilir.

Biyolojik tehlikeler:

Hepatit, HIV/AIDS, covid-19 ve lejyoner hastalığı gibi sağlık etkilerine neden olabilecek bakteriler ve virüsler. Böcek ısırığı, hayvan/kuş dışkısı, kan/vücut sıvıları vb. İş organizasyonu tehlikeleri:

İş yükü talepleri, işyerinde şiddet, yoğunluk ve/veya hız, saygı (veya eksikliği), cinsel taciz, vb.

Özellikle çocukların, çocuk ve genç işçilerin tüm bu sayılan tehlikelerin farkında olmaları, kendilerini yeterince koruyabilmeleri olası değildir. Aşağıda verilen örnekler herhalde bu bilgiyi doğrular niteliktedir^(2,3,4).

ÖRNEK ÇOCUK (ÇIRAK/İŞÇİ) VAKASI - 1

12 Haziran 2016 **günü**, tamirhanedeki atık yağ varili patladı 13 yaşındaki çırak ağır yaralandı.

Resim 3-Tamirhanede patlayan atık makine yağ varili^(5,6)

ADANA'da bir oto tamirhanesinde, tamirhanedeki işi biten **tamirci Serdar Erdal**, dükkanı kapatacaklarını söyleyip çırağı (*henüz çocuk işçi olacak yaşta bile olmayan*) **13 yaşındaki Mehmet Bozkurt'tan temizlik yapmasını istemiş**. Bozkurt, temizliğe başladık-tan sonra yanında bulunduğu içi **araçlardan çıkan motor yağlarının** toplandığı varil önce alev almış, ardından patlama olmuştur. Bu sırada varilin yanında bulunan çırak 13 yaşındaki Mehmet Bozkurt da ağır yaralanmıştır^(5,6).

Resim 4 - Atık yağ varilinin patlaması sonucu ağır yaralanan 13 yaşındaki çırak Mehmet Bozkurt^(7,8)

Resim 5- Tepeden ayak tırnaklarına kadar yanan çırak

Alevlerin arasında kalan küçük çocuk, ancak çevredekilerin yardımı ile işyerinin dışına çıkartılmıştır⁽⁹⁾.

ÖRNEK GENÇ İŞÇİ VAKASI - 2

Trajik bir radyoaktif skandalı

Sakarya'nın Kızılıklı Köyü'nde yapılan hidro elektrik santral (HES) barajı inşaatında radyoaktif iridyum kaynağının düşürülmesi pek çok kişinin yaşamını tehlikeye sokmuştur. HES barajı inşaatında **işe başlayalı henüz birkaç (2 veya 3) gün olan Eyüp Bapun'un** 18 Ekim 2016 günü, yanındaki 4 işçiyle beraber çalıştığı alanda/ sahada, bir gün önce Uzman NDT adlı taşeron firma radyoaktif kaynağın kullanıldığı bir yöntem ve cihazla radyografi çalışması (*metal malzeme kaynaklarındaki problemleri tespit etmek, sızdırmazlık testi vb. yapmak için insanlarda kullanılan röntgen benzeri bir uygulama*) yapmıştır. Bu çalışma sırasında parlak, metal bir tespihe benzeyen radyoaktif İridyum-192 kaynağı farkında olmadan (**17 Ekim 2016 günü**) **düşürülmüş, ancak yapılması gereken radyasyon ölçümleri (hava koşullarının uygun olmaması nedeni ile)** yapılmadığı için kaynağın düştüğü fark edilmemiş, ancak 19 Ekim 2016'da yeni bir radyografi işi için hazırlıklar yapıldığı sırada kaynağın düştüğü fark edilmiştir.

Resim 6- Test cihazından düşülen iridyum 192 kaynağı⁽¹⁰⁾

18 Ekim 2016 günü; (*çok tehlikeli işyerleri kapsamına giren*) HES inşaatında çalışan işçilerden **16/17 yaşında olmasına rağmen inşaat**ta “amcasının oğlu Tarık B.’nin kimliğini kullanıp” **kaçak olarak** taşeron bir firmada çalış(tırıl)an **genç işçi Eyüp Bapun’un** bu kaynağı bulduğu(!), eline aldığı, cebine koyarak işini yapmaya devam ettiği, akşam da evlerine götürdüğü(!) bildirilmiştir. Çalışma ortamında (*bulunduğu iddia edilen*) bu kaynak oldukça radyoaktif olan İridyum-192 olduğu ve şekli **tesbihi** andırdığı belirtilmiştir^(11,12,13,14).

Resim 7 ve 8- Eyüp Bapun'un el ve parmaklarında iridyum-192'nin neden olduğu yaralanma^(15,16,17)

Kutu 2 – Eyüp Bapun'un basında çıkan açıklaması

Eyüp Bapun'un gazetecilere yaptığı açıklama^(18,19,20):

“Babam akciğer kanseriydi. Benim de çalışmam gerekiyordu, o çalışmıyordu çünkü. Okulu bıraktım, işe girdim. Maaş uygundu, fakat yaşım tutmuyordu. Paraya da ihtiyacım vardı. Kuzenimin kimliğini aldım, o 18 yaşından büyüktü. İşyerindeki üçüncü gün başıma bu olay geldi. **Ben o maddeyi boru parçası sandım**. İşyerindekilere sordum, ‘Bu neyin nesi, neden burada?’ diye. Onlar da bilmiyorlardı. ‘Lazım değildir’ dediler. Ben de ‘tamam’ dedim, aldım. Tespihe benziyordu. Arka cebime koydum, ama temas ettiği yerler kemiğe değin eritti neredeyse. Eve gelince elimle de uğraştım, elimi de yaraladı. 2 parmağımı kaybettim. Ayağımı kemiğe kadar eritti. Sinir damarımı kopardı. Sağ bileğim inceldi.”

Resim 9 – İridyum 192'nin Eyüp Bapun elindeki etkisi⁽²¹⁾

Hiç aklına getiremeyeceği olay Eyüp Bapun'un yüzde 80 engelli, 18 yaşında da malulen emekli **olmasına neden olmuştur**^(22,23,24).

Kutu 3 - Radyasyondan korunma derneği başkanının açıklaması

Radyasyondan Korunma Derneği Başkanı Y.Ergün Togay'ın yaptığı açıklama; radyografi çalışmalarının, kaza riski açısından yüksek öncelikli radyasyon uygulamaları olduğunu, çalışmalarının radyografçı dışında güvenlik önlemlerini gözlemek ve radyasyon alanına dışarıdan sivil şahısların girişlerini önlemek üzere radyasyondan korunma eğitimi almış ve en az bir yardımcı personel eşliğinde yapılması gerektiğini, söyledi⁽²⁵⁾.

Not : Radyoaktif iridyum 192 maddesi boru kaynaklarının tahribatsız muayenesinde ve röntgen görüntüleme gibi işlerde kullanılan cihazlarda kullanılıyor. Bu madde kalın kurşun blokların içinde muhafaza edilir ve taşınır. Kontrolsüz açıldığından ise 30 metreye kadar ölümcül radyasyon yayar^(26,27).

ÖRNEK ÇOCUK İŞÇİ VAKASI - 3

18 Kasım 2018 günü, 15 yaşındaki çocuk işçi göçük altında kalmıştır.

Resim 10 – Göçük altında kalan çocuk işçi^(27,28)

Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde bir inşaatın kazı alanında meydana gelen göçükte bir çocuk işçi Selami Gürbüz (15) yaralanmıştır. Göçük sırasında kazı yapan iş makinesi de devrilmiştir^(28,29).

Neden böyle trajik yaralanmalar oluyor?

Güvensiz ekipman, stresli koşullar ve daha hızlı çalışma baskısı, tehlikelerin farkında olunmaması gibi nedenlerle genellikle iş yerinde daha çok gençler yaralanır.

Yasalar gereği yapmalarına izin verilmeyen (tehlikeli ve çok tehlikeli) işlerde çalışan gençlerin yaralanma olasılığı çok daha yüksektir. Çünkü gençler yeterli iş güvenliği eğitimi al(a)mamakta ve yeterince gözetim altında bulundurulmamaktadırlar⁽³⁰⁾.

Çocuk, çocuk işçi ya da genç işçi çalışma mevzuatına aykırı bir şekilde çalıştırıldığında, İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) Kanunu ve bu kanuna göre çıkartılan yönetmeliklere göre; işe giriş sağlık muayenesi yapılmadığında, çalışma ortamının İSG önlemleri, riskleri ve bunlara karşı alınması gereken İSG önlemleri ve uyulması gereken kurallar (vb) hakkında bilgilendirme ve eğitim yapılmadığında olabilecek kazalara ait üç örnek yukarıda özetlenmiştir.

Yasalara aykırı bir şekilde çocuk, çocuk işçi ve genç işçi çalıştıranlar, toplumun geleceği olan bu çocuk ve gençlerin, iş yerlerinde iş kazasına veya meslek hastalıklarına sunuk (maruz) kaldıklarında, kusur oranlarına göre hangi tür cezalarla karşılaşabilirler?

İki trajik örnekle bu soru yanıtlanabilir.

Örnek 1 - Uygun olmayan yere konumlandırılan vinç kazası

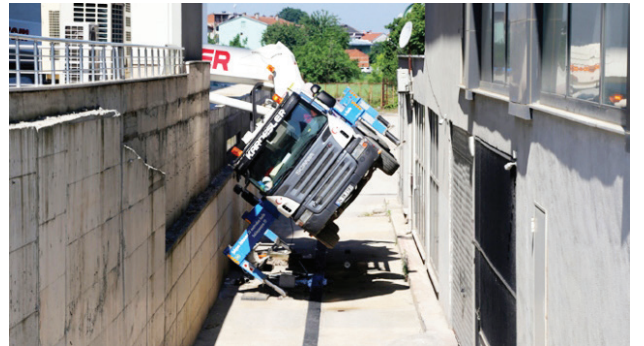
26 Mayıs 2019 günü, BURSA'da saat 07.30 sıralarında, temizlik işçileri Adil Demir ve Soner Oğuz, bir otelin dış cephe temizliği için sepetli vinçle yukarı kaldırılmış. Yaklaşık 30 metre yükseklikte temizlik yaparken Demir ve Oğuz'un içinde bulunduğu vinç, bir süre sonra devrilmiş. Vinçle birlikte beton zemine düşen 2 işçi de hayatını kaybetmiştir^(31,32).

Resim 11 - Vinç yardımıyla dış cephe camları temizletilmek istenen otel ve devrilen vinç.

Resim 12 - Bomuna takılı sepette bulunan Adil Demir ve Soner Oğuz ile birlikte devrilen vinçin arkadan görünüşü^(33,34).

Resim 13 - Devrilen vinci önünden görünüşü ve konumlandırıldığı yer^(32,33).

Kaza sonrası, sanıklar (**kusurlular**) hakkında 'tak-sirle birden fazla kişinin ölümüne neden olmak' suçundan 2 yıldan 15 yıla kadar hapis cezası istemiyle dava açılmıştı.

Vinç operatörü **Ali Aydik**, duruşmada tekrarladığı ifadesinde; “nedenini bilmediğim bir sallantı oldu, **vinci kuracağımız yer sıkıntılıydı**, (kazada hayatını kaybeden) Soner, bana çok ısrar etti, ‘**bu işi yapmazsak bizi kovarlar**’ dedi. Ayrıca ben vinci oraya kurmak istemedim. Vinci kurduktan sonra Soner, ‘bom’ diye tabir ettiğimiz kolu uzatmamı istedi. Onlara **baret takmalarını** söyledim ama **dinlemediler**, üzerlerinde **emniyet kemerleri vardı** ama binadan sarkıtılan can halatı yoktu” dedi^(32,33).

Resim 14 – Vinç sepeti ile birlikte beton zemine düşen iki işçi ^(35,36,37)

Bu iş kazasında kusurlu bulunanlara ne kadar ceza verilmiştir?

Anılan iş kazası ile ilgili Bursa 13’üncü **Ağır Ceza Mahkemesi**’nde açılan davada mahkeme, 06 Ekim 2020 günü **kararını** vermiştir.

Tutuksuz yargılanan sanıklardan **otel sahibi Mehmet Aydemir’e 2 yıl 1 ay, vinç operatörü Ali Aydik ile vinç şirketinin genel müdürü İdris Midilli’ye de 4’er yıl 2’şer ay hapis cezası** verilmiştir.

Örnek 2 - Soma faciası

Manisa’nın Soma ilçesinde **13 Mayıs 2014** tarihinde Soma Holding bünyesindeki Soma Kömür İşletmeleri A.Ş.’nin işlettiği madende vardiya değişimi sırasında çıkan yangın ve su baskını sonucu 301 madenci yaşamını yitirmişti. Günler süren kurtarma çalışmaları sonucu 162 işçi madenden yaralı olarak kurtarılmıştı⁽³⁸⁾.

Bu kaza ile ilgili Akhisar Cumhuriyet Başsavcılığının açtığı dava ile ilgili **iddianame 02 Mart 2015’de Akhisar Ağır Ceza Mahkemesi’nce kabul edilmiştir**.

İddianamede savcı, tutuklu 8 kişi için, ‘**olası kastla öldürme**’ suçundan 301 kez 20-25 yıl, ‘**neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama**’ suçundan 162 kez 2-6 yıl **hapis cezası** istemişti..

Tutuksuz 38 zanlı için de, ‘**bilinçli taksirle birden fazla kişinin ölümü**’ ile birlikte birden fazla kişinin yaralanmasına neden olma’ suçundan 2-15 yıl hapisle cezalandırılmaları istendi. Ancak bu kişilerden, 25’inin cezalarının, **kusur durumundan dolayı 3’te 1 oranında artırılması talep edildi**^(39,40).

11.07.2018 günü, Soma Faciası ile ilgili davasında karar açıklandı

Mahkeme heyetinin açıkladığı karara göre, Soma Kömür İşletmeleri A.Ş. **Yönetim Kurulu Başkanı Can Gürkan’a “basit taksirle ölümüne neden olma”** suçundan 15 yıl,

Soma Kömür İşletmeleri A.Ş. **Genel Müdürü Ramazan Doğru’ya 22 yıl 6 ay,**

İşletme Müdürü Akın Çelik’e 18 yıl 9 ay, Teknik Müdür İsmail Adalı’ya 22 yıl 6 ay ve

Ertan Ersoy’a ise 18 yıl 9 ay hapis cezası verildi^(41,42).

Yargıtay’dan Soma maden faciası kararı

02 Ekim 2020 günü, Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 301 madencinin yaşamını yitirdiği Soma faciasına ilişkin dosyayı görüşüp kararını verdi.

Yargıtay kararında; “**Sanıkların tamamının karar alma süreci içerisinde bulunmaları ve şirketteki pozisyonları gereği ocak içerisindeki yüksek riskleri bilmelerine rağmen, ‘olursa olsun’ mantığı ile hareket ederek bu risklerin önüne geçmek için herhangi bir girişimde bulunmayarak, gerçekleşen bu neticeden olası kasıtlarıyla sorumlu tutulmaları gerektiği, böylece sanıklar hakkında 301 kez olası kastla adam öldürme suçundan ve 162 kez olası kastla yaralama suçundan mahkumiyet hükmü kurulması gözetilmeliydi**” denildi^(43,44).

Soma Kömür İşletmeleri A.Ş. **Yönetim Kurulu Başkanı Can Gürkan’a “basit taksirle ölümüne neden olma”** suçundan verilen 15 yıl hapis cezası bozuldu.

Yargıtay, sanıklar **Genel Müdür Ramazan Doğru, İşletme Müdürü Akın Çelik ve Teknik Müdür İsmail Adalı’nın tahliye taleplerini de reddetti**⁽⁴⁵⁾.

Can Gürkan’ın da aralarında bulunduğu 4 sanığın “**301 kez olası kastla öldürme ve “162 kez olası kastla yaralama”** suçlarından mahkum edilmesi gerektiğini belirtti.

Ayrıca, sanıklar kontrol baş mühendisleri Efan Kurt ve Adem Ormanoğlu hakkında verilen beraat kararları bozuldu. Her iki mühendisin ‘**bilinçli taksirle birden fazla kişinin ölümüne neden olma**’ suçundan cezalandırılması gerektiğini belirtti.

Soma Faciasıyla ilgili dava yeniden görülecek⁽⁴⁶⁾.

Kutu 4 - Tanımlar

İş kazası şikayet ve davalarında en çok duyulan sözcüler:

- Taksir?
- Bilinçli Taksir?
- Kast?
- Olası Kast?

5237 sayılı **Türk Ceza Kanunu**'na göre ne anlama geliyor?

Kast

Madde 21- (1) Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır. **Kast**, suçun kanuni tanımındaki unsurların **bilerek ve istenerek** gerçekleştirilmesidir.

(2) Kişinin, suçun kanuni tanımındaki unsurların **gerçekleşebileceğini öngörmesine*** rağmen, fiili işleme halinde **olası kast** vardır.

Madde 22- (1) Taksirle işlenen fiiller, kanunun açıkça belirttiği hallerde cezalandırılır.

(2) **Taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla**, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen **neticesi öngörülme**yerek gerçekleştirilmesidir.

(3) Kişinin **öngördüğü*** neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi halinde **bilinçli taksir** vardır; bu halde **taksirli** suça ilişkin ceza üçte birden yarısına kadar artırılır.

(4) Taksirle işlenen suçtan dolayı verilecek olan ceza **failin kusuruna göre** belirlenir.

5) **Birden fazla kişinin taksirle işlediği suçlarda**, herkes kendi kusurundan dolayı sorumlu olur.

Taksirle öldürme

Madde 85- (1) Taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi, iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Fiil, birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise, kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mahkemeler ve Yargıtay “**şimdi yeni şeyler söylüyor**”. Çocuk ve genç işçilerin hangi işlerde çalıştırılmayacağı yasalarda **açık bir şekilde tanımlamıştır**. Özellikle **inşaat sektöründe**, çoğu kez işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanına bilgi bile verilmeden, hatta çalışma ortamında yaşanan ciddi olaylar bazen onlardan da gizlenerek, yetişkin, **çocuk ve genç işçiler çalıştırılmaktadır**. Olası bir kaza durumundakusurları

belirlenenler, herhalde Yargıtay 12. ceza dairesinin kararında belirtildiği gibi **olası kastla** yaralama veya **ölüme neden olmaktan** yargılanacaklardır.

İşyeri yönetimi işe giriş muayenesi ve iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimince –yüz yüze- iş sağlığı ve güvenliği eğitimi almayan bir çalışana –özellikle tehlikeli ve çok tehlikeli işlerde- işbaşı yaptırmamalıdır.

Prof. Dr. A. Gürhan Fişek'in belirttiği gibi; yukarıda anımsanan tüm iş **kazaları önlenebilirdi**. Ancak bunun için işyeri yönetim kademesinin inanarak önce insan, üretim sonra gelir demesi, iş sağlığı ve güvenliğinin çok bilimsellik ve bir takım oyunu olduğunu kabul etmesi gerekir.

Kaynaklar

- 1-<https://youngworkers.org/injuries/hazards/>
- 2- <https://safetylinelneworker.com/blog/workplace-hazards>
- 3- <https://advancedct.com/the-types-of-workplace-hazards-that-you-should-know-about/>
- 4- <https://fitforwork.org/blog/identifying-workplace-hazards/>
- 5- <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/tamirhanedeki-atik-yag-varili-patladi-13-yasindaki-cirak-agir-yaralandi-1272024/>
- 6 - <https://www.karar.com/adanada-tamirhane-deki-atik-yag-varili-patladi-13-yasindaki-cirak-agir-yaralandi-155480>
- 7- <https://www.adanahaber.net/adli/tamirhanedeci-kaza-1-agir-yarali-h11843.html>
- 8- <https://www.f5haber.com/gundem/tamirhanedeki-atik-yag-varili-patladi-13-yasindaki-cirak-agir-yaralandi-4728105>
- 9- <https://www.posta.com.tr/atik-yag-varili-patladi-347790>
- 10- <https://www.milliyet.com.tr/gundem/tespih-sanipeline-aldi-18inde-emekli-oldu-tuyleri-diken-diken-eden-sozler-2716823>
- 11- <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1425153-nukleer-tespih-yataga-dusurdu-yetmedi-davalik-oldu>
- 12- <https://www.geyvedemedia.com/sakaryada-rad-yasyon-panigi/>
- 13 - <http://xhaber.net/2018/07/31/tespih-sandi-hayati-kardi-18-yasinda-emekli-ettiler/>
- 14 - <https://www.haberlerdenenvar.com/haberdetay/8617624/Radyoaktif-tespih--hayatini-karartti-Istetalihsiz-gencin-15-yil-boyunca-yasadiklari-haberi>
- 15 - <http://www.haber54.com.tr/yasam/tespih-sandigi-cihazdaki-radyoaktif-madde-hayatini-zehir-etti-h1367.html>
- 16 - <https://www.milliyet.com.tr/galeri/tespih-sanipeline-aldi-18inde-emekli-oldu-tuyleri-diken-diken-eden-sozler-402736/4>
- 17 - <https://www.adatavir.com/tespih-sandigi-cihazdaki-radyoaktif-madde-hayatini-zehir-etti.html>

18 - <http://www.karar.com/guncel-haberler/tespih-sandi-hayati-karardi-18-yasinda-emekli-ettiler-929814>
19 - <https://www.webteknoloji.com/tespih-sandigi-cihazdaki-radyoaktif-madde-yuzunden-hayati-zehir-olan-17-yasindaki-genc-h50815.html>

20 - <https://www.milliyet.com.tr/gundem/tespih-sanip-eline-aldi-18inde-emekli-oldu-tuyleri-diken-diken-eden-sozler-2716823>

21 - <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/tespih-sandigi-cihazdaki-radyoaktif-madde-hayatini-zehir-etti-2551434/>

22 - <http://www.internethaber.com/tesbih-sandi-hayati-kabusa-dondu-genc-yasta-emekli-oldu-1892801h.htm>

23 - <http://www.haber7.com/guncel/haber/2680725-tesbih-sandi-hayati-karardi>

24 - <https://www.haberlerdenevar.com/haberde-tay/8617757/Radyoaktif-tespih-hayatini-kararti-haberi>

25 - <https://www.evrensel.net/haber/310240/sakar-yada-radyoaktif-skandal>

26 - <http://sakaryakent.net/iridyum-192-nin-yaktigi-eyup-artik-yuruyemiyor/>

27 - <https://www.gzt.com/jurnalist/tespih-sanmisti-radyoaktif-madde-yuzde-80-engelli-birakti-3425396>

28 - <https://www.haberler.com/15-yasindaki-cocuk-isci-gocuk-altinda-kaldi-11422198-haberi/>

29 - <https://www.evrensel.net/haber/365652/hatayda-cocuk-isci-gocuk-altinda-kaldi>

30 - <https://youngworkers.org/injuries/hazards/>

31 - <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/bursa-otelin-dis-cephe-temizli-sirasinda-sepetli-vinc-devrildi-2-olu-13270299>

32 - <http://www.yenisehiryorem.com/haber/sepetli-vinc-devrildi/>

33 - <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/bursadaki-vinc-faciiasi-davasinda-karar-otel-sahibi-genel-mudur-ve-operatore-hapis-ce-306443h.htm>

34 - <https://www.evrensel.net/haber/415818/isci-nin-oldugu-is-cinayetinde-3-saniga-verilen-toplam-ceza-10-yil-hapis>

35 - <https://www.haberler.com/bursa-otelin-dis-cephe-temizli-sirasinda-sepetli-12087691-haberi/>

36 - <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dis-cephe-temizligi-sirasinda-sepetli-vinc-devrildi-2-olu-1411325>

37 - <http://www.gazetevatan.com/luks-otelin-camlarini-silerken-vinc-devrildi-2-olu-1256466-yasam/>

38 - https://tr.wikipedia.org/wiki/Soma_Faci%C4%B1

39 - <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/aileyi-korurken-kadin-haklarini-savunacagiz-video>

40 - <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/soma-katliami-davasinda-karar-gunu-2515015/>

41 - <https://www.karar.com/yargitay-soma-davasi-kararini-acikladi-1588545>

42 - <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/yargitaydan-soma-davasinda-hakkinda-karar-6064649/>

43 - <https://www.ihha.com.tr/haber-yargitaydan-soma-maden-faciiasi-karari-869758/>

44 - <https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-yargitay-dan-soma-karari-2822734>

45 - <https://www.evrensel.net/haber/415552/yargitay-soma-maden-katliamina-dair-kararini-acikladi>

46 - <http://www.akhisarhaber.com/soma-davasi-yeniden-basliyor-46460h.htm>

uygulanmasının mümkün olmadığı durumlarda
7. Kaynak ve kesme işinde; onaylı göz ve yüz koru-
yucusu, kaynakçı eldiveni, uzun kollu alev almaz,
temiz kaynakçı eldiveni, iş güvenliği ayakkabısı
gibi kişisel koruyucu donanımlar kullanmalı,
8. Ayak parmaklarının arasına tutturulmuş kaynak
pensesi ile (**kesinlikle**) kaynak yapılmamalı,
9. Çalışmanın yaptığı işe özgü yüksekte çalışma,
kaynakla çalışma, temel iş sağlığı ve güvenliği
eğitimi ve bu eğitimlerin belgeleri olmalı,
10. İşe giriş ve periyodik sağlık muayene raporu
olmalı,
11. Elektrik ark kaynak makinesi ve aksesuarı bakımı
ve bakım olmalı, topraklaması kaynak yapılan
yere en yakın yerden yapılmalı.

1. Kaynak operatörü veya çelik kaynakçısının mes-
leki yeterlik belgesi olmalı,
2. Kaynak, kesme gibi işe başlamadan önce işyeri
yönetiminden **sıcak iş (çalışma) izni** almalı,
3. Çalışma yapılan işyerinin **iş sağlığı ve güvenliği**
taliimatları ile çalışma izin **prosedürleri** olmalı,
4. Yapılacak çalışmalar önceden planlanmalı ve
organize edilmeli,
5. Çalışanların, çalışma yerlerine güvenli bir şekilde
ulaşmaları uygun araç ve ekipmanlarla sağlan-
malı,
6. Çalışma yerlerinde çalışanların güvenliğini öncelikle
çalışma platformu ya da çalışma iskelesi gibi
toplu koruma tedbirleri ile sağlanmalı, bunların

Ne yapılmalı?

İKİ DAKİKA DÜŞÜN > Sayfa 39'un yanıtı

Türk Tabipleri Birliği COVID-19 İzleme Grubu Üyesi Doç. Dr. Osman ELBEK:

Sağlık Yerine Ekonominin Öncelenmesi Salgının Kontrol Altına Alınamayan Bir Boyuta Ulaşmasına Neden Oldu

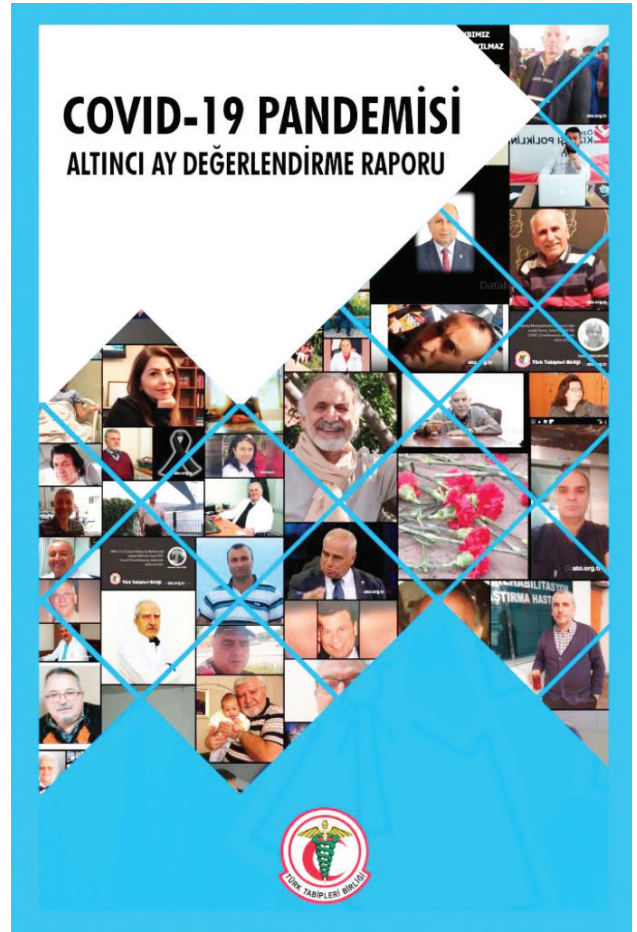

Türk Tabipleri Birliği (TTB) COVID-19 İzleme Grubu Üyesi Doç. Dr. Osman ELBEK, TTB'nin çok ses getiren ve COVID-19 pandemisi sürecinin yönetilemediği gerçeğinin hatırlanması için tarihe önemli bir not düşen “COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu”nu Çalışma Ortamı Dergisi için değerlendirdi.

❑ Türk Tabipleri Birliği “COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu”nu yayımladı. Rapor TTB’nin aylık değerlendirme raporlarının ötesine geçerek oldukça kapsamlı bir içerikle ve pandeminin insani, tıbbi, ekolojik, ekonomik, sosyal ve siyasal bir sorun olduğu tespitinden hareketle, çözümün de sağlık sistemi ve hastane eksenli bir tıbbi hizmet politikasının ötesinde aranması gerektiğini vurguluyor. TTB COVID-19 İzleme Kurulu Üyesi olarak TTB’yi bu kadar kapsamlı bir rapor hazırlamaya iten nedenleri açıklayabilir misiniz?

■ **Osman Elbek:** Türk Tabipleri Birliği, tarihsel kökenlerinden süzüp getirdiği değerleri itibarıyla her zaman sağlığı (ve hastalığı), tıbbi pratiklere indirgemeden ele almakta, sağlıklı bir hayatı var eden faktörlere bütüncül bakmakta ve bu çerçevede de barınmadan gelire, etnik kimlikten sınıfa, barıştan temiz hava hakkına dair sağlığın tüm sosyal bileşenlerini sürece dahil etmektedir.

Türk Tabipleri Birliği’nin bu bütüncül bakış açısı COVID-19 pandemisinde daha da önem taşıyor hale gelmiştir. Çünkü herkesi kapsamına aldığı için “demokratik” bir hastalık olarak tanımlanan COVID-19, aslında her ülkenin tabiri caizse “yumuşak karnı”nı, çözemediği sorunları, bugüne kadar halı altına süpürmeye çalıştığı eşitsizlikleri ve “yaraları”nı kendisine göstermekte ve bir anlamda toplumu bu sorunlarla yüzleşmeye davet etmektedir. Bu bağlamda Türkiye gibi her alanda eşitsizliğin giderek arttığı bir ülkede COVID-19’u sadece tıbbi bir hastalığa indirgemeye çalışmak, aslında bu sorunu çözmek yerine sorunun üzerini kapatmak anlamına geleceği açıktır. İşte Türk Tabipleri Birliği COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu, önceki

raporların getirdiği bilgi zemininin üzerine şekillenmiş ve ülkemizin gösterilmek istenmeyen eşitsiz yönlerini COVID-19 bağlamında vurgulamayı ve topluma göstermeyi amaçlamıştır. Çünkü biliyoruz ki; bir sorunu çözmenin ilk adımı onu doğru biçimde tanımlayabilmektir.

Suçu vatandaşa, yükü hekimlere ve sağlık çalışanlarına yıkanların tarihsel sorumluluklarını yılmadan her gün hatırlatmaya devam edeceğiz!

#YönetemiyorsunuzTükeniyoruz

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ

■ TTB “#YönetemiyorsunuzTükeniyoruz” sloganı ile hem salgın yönetiminin şeffaflığı ve güvenirliliğini hem de sağlık çalışanlarının özverisinin tükenmekte olduğunu duyurmak istedi. Bu nedenle bazı siyasi çevrelerin hedefi haline de geldi. Siyasal iktidarın salgın yönetimini değerlendirir misiniz?

■ Osman Elbek: Siyasal iktidarlar her zaman sorun ve sıkıntı yaşadıklarında, bireylerin ve toplumun refahının gereklerini yerine getiremediklerinde ve toplumsal rızayı üretilmediklerinde bir “günah keçisi” yaratmak isterler. Yarattıkları “günah keçisi” sayesinde özlemini çektikleri “cennete” bu günah keçisi nedeniyle ulaşamadıklarını, tüm suçun kendilerinde değil (yarattıkları) bu “günah keçisi”nde olduğunu iddia ederler. Bir anlamda yarattıkları “öteki”nin, toplumun (olmayan) cennetini çaldığı illüzyonunu yaratarak toplumun (haklı) öfkesini kendilerine değil, iktidar olarak işaret ettikleri, etikledikleri, kriminalize ettikleri bu “günah keçisi”ne yöneltmek isterler. Türkiye’nin siyasi tarihi incelendiğinde iktidar yapılarının bu tür “günah keçileri” yaratmakta pek mahir oldukları görülebilir.

Konuyu COVID-19 pandemisi bağlamında ele alırsak; özellikle “yeniden açılma” döneminde sağlık yerine ekonomi ve kazancın öncelenmesi Ekim ayı başı itibarıyla Türkiye’de salgının kontrol altına alınamayan bir boyuta ulaşmasına neden olmuş ve daha kötüsü artan salgına karşı verilen yanıt, pandemiyi kontrol altına alınması için kapanmaya gitmek yerine “vaka / hasta” spekülasyonu yaratarak rakamlara müdahale etme biçiminde olmuştur. Ancak toplumun geniş kesimlerinin teste, hastaneye, yoğun bakıma ulaşma şartları her geçen gün zorlaşmaktadır. Dahası salgının ülke genelinde artması ekonominin durgunlaşmasına, çalışanların işsiz kalmasına ya da günde 40-50 TL ile evde çalışacağı günü beklemesine yol açmıştır. Özetle tercih edilen salgın yönetimi; hem salgını ülke genelinde yaygınlaştırırken hem de bireylerin satın alma gücünü azaltmıştır. Artan sorunlar toplumsal tepki ve öfkeyi de arttırmaktadır. Türk Tabipleri Birliği’nin “günah keçisi” yaratılarak hedefe konulmak istenmesinin altında yatan

temel neden budur. Ancak görülen odur ki, siyasi iktidar koalisyonunun bu hedef gösterme adımı bugün itibarıyla arzu ettikleri biçimde seyretmemiştir.

■ Pandeminin tüm dünyada birçok şeyi kökten değiştireceğine ve bu değişimin insanlık lehine olacağını ümit eden çevreler var. Pandemi mücadelesinin dünya sistemini ne yönde değiştireceği bekleniyor? Dünyada ve Türkiye’de pandemi mücadelesinin güçlü ve zayıf yanları ile fırsat ve tehditleri nelerdir?

■ Osman Elbek: Diyalektiğin temel yasası gereği her şey karşıtı bünyesinde barındırır ve bu karşıtlar arasındaki mücadele hiç bitmez. COVID-19 bağlamında da benzer bir diyalektik süreç işlemektedir. Pandemi bir yandan doğaya yaptığımız tahribata, küresel ısınmanın yarattığı gıda güvensizliğine, neoliberal ekonominin yarattığı doğa ve insan yıkımına; eğitim ve sağlığın piyasa şartlarına bırakılamayacağına; özel sağlık kurumlarının salgın durumlarında dahi cirolarını önceleyeceğine; özelleştirilen “çok yıldızlı” huzur evlerinde bakım ihtiyacına gereksinim duyan insanların kamunun uhdesindeki huzur evlerine tezat olarak adeta sonbaharda dökülen yapraklar gibi sararıp düşüp öleceğine ve bu bağlamda sosyal politikanın kamusal olması gerektiğine işaret edebileceği gibi; ulus devletlerin salgınları daha otoriter bir yönetim tarzı için gerekçe olarak kullanabileceğine ve neoliberal ekonominin kurallarından, sermayenin kâr hırsından ölümler olsa dahi vazgeçmeyeceğine; hastalığı ve ölümleri arttıran sınıf ve kimlik eksenli eşitsizliklerin artarak devam edeceğine ve insanı öğütüp posasını çıkaran kapitalizm çarkının her zaman döndürülmek istendiğine de işaret etmektedir. Umalım, dileyelim ve çaba sarf edelim ki; bu kavgayı devletler ve sermaye sınıfı kazanmasın. Çünkü kazanmaları hastalığın ve ölümün kazanması anlamına gelecek...

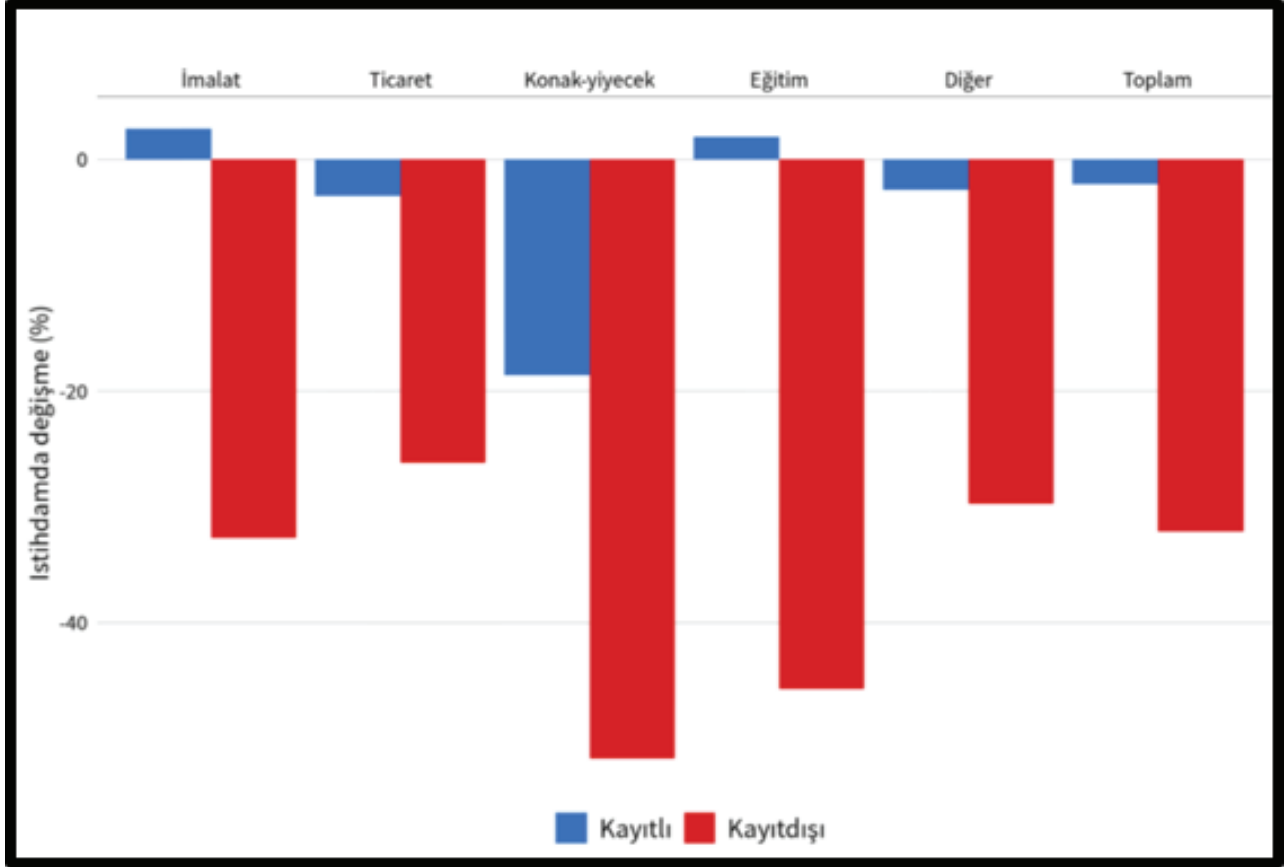
Türk Tabipleri Birliği COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu’nda da belirttiğimiz gibi; Türkiye’de (ve dünyada) sürdürülen pandemi mücadelesinin güçlü yönleri sağlık çalışanlarının özverisi ve bilimin gücüdür. Birinci basamağı bölge temelli bir kamusal hizmet olmaktan çıkaran, sağlık kurumlarını kazançlarını düşünen bir işletmeye dönüştüren Sağlıkta Dönüşüm Programı, salgın yönetim yetersizliği ve toplumun sağlık okuryazarlığının düşük olması ise mücadelenin zayıf yönleridir. Öte yandan COVID-19 pandemisinin küresel düzeyde sürmesi, bu çerçevede tüm toplumların ve halkların mücadeleye dikkat kesilmiş olması ve gerek doğanın talan edilerek salgının doğmasına neden olması gerekse de eşitsizliği yaratarak pandemiyi yıkıcı etkilerini derinleştirmesi nedeniyle dünya genelinde kapitalizmi sorgulayan tartışmaların artışı gelecek için umut vaat etmektedir. Ancak ülke genelinde otokratik bir yönetim tarzının egemen olması, farklı düşünen herkesin “düşman” ilan edilmesi, her alanda olduğu gibi salgın yönetiminde de “ben bilirim” tarzının egemen olması, ülke genelinde yaşanan

ekonomik kriz ve sağlık hizmet alanının ticarileştirilmiş olması ülke genelinde sürdürülen pandemi mücadelesinin başarısı ve yetkinliğini tehdit eden unsurlardır.

■ **Pandemi iş ve gelir kayıpları yoluyla eşitsizliklerin daha da artmasına neden oldu. Pandemi'nin çalışma ortamı ve çalışma koşullarına etkileri bakımından öne çıkan sorun alanları neler?**

çağrılarının işçi sınıfına yönelik olmadığı anlaşıldı. Sermaye sınıfının ise çalışanın her anını gözetleyen ve onu daha verimli bir biçimde üretmesini sağlayacak yeni bir çalışma rejimi yaratarak COVID-19 pandemisinden çıkmayı hedeflediği görüldü.

■ **Başta sağlık çalışanları olmak üzere, çalışma koşulları dolayısıyla COVID-19'a yakalanan çalışan-**

■ **Osman Elbek:** En önemli sorun işsizlik elbette. Özellikle kayıt dışı alanda konaklama, yiyecek ve eğitim sektöründe işsiz kalma oranları yüzde 50'lere ulaştı⁽¹⁾. Şanslı olan çalışanlar ise işten atılmamak için günde 40-50 TL ile evlerinde çalışacakları günü beklemeye başladılar. EvdeKal'mak aile içi şiddeti arttırdı. Toplum genelinde ruh sağlığı sorunları başladı. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınlar pandemiden daha kötü etkilendi. Çünkü işsizlik erkeklere kıyasla onları daha çok etkiledi ve gelirleri hızla düştü. Aralarında şanslı olanlar ise evde çalışmaya başlayınca iş yükleri daha çok arttı. Uyku dışındaki tüm zamanlar ev ya da iş için çalışmaya dönüştü. İşini kaybetmeyen mavi ve gri yakalı işçilere ise yeni bir çalışma rejimi dayatıldı. Dardanel ve Vestel örneklerinde olduğu gibi "izole üretim üsleri"ne benzer ortamlar yaratılarak çalışanlar hasta olsa dahi çalışmak zorunluluğuna mahkûm edildi. Pandemi döneminde siyasi iktidarın yaptığı "evde kalın"

larda bu hastalığın iş kazası/meslek hastalığı olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde birçok uluslararası kuruluş (ILO, EU-OSHA gibi) kararı bulunmaktadır. TTB bu kararları nasıl değerlendiriyor? Bu kararların hayata geçirilmesi için ne yapmak gerek?

■ **Osman Elbek:** Türk Tabipleri Birliği, başta sağlık çalışanları olmak üzere mesleki riski nedeniyle COVID-19'a yakalan herkesin İş Kanunu'nun getirdiği tüm yasal haklardan yararlanması, hastalık nedeniyle başta gelir olmak üzere hiçbir hakkının kısıtlanmaması gerektiğini ve bu bağlamda COVID-19'un bir meslek hastalığı olarak tanımlanması gerektiğini savunuyor. Öte yandan Türk Tabipleri Birliği, bu şartların gereğinin yerine gelmesinin ancak yaratılacak toplumsal baskı ile ulaşılacağına farkında olduğu için bu bakış açısının gereklerini yerine getirmeye gayret etmektedir.

(1) Taymaz E. COVID-19'un İktisadi Etkileri, Türk Tabipleri Birliği COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu

Küresel Sendikal Haklar Raporu: Türkiye, İşçiler İçin En Kötü 10 Ülke Arasında

ITUC'un Küresel Haklar Endeksi 2020 Raporu'na göre, hükümetlerin ve işverenlerin eğilimleri işçi haklarını kötüleştiriyor, ifade özgürlüğünü engelleyen ülke sayısı artıyor, işçilerin adalete erişimi zorlaşıyor.

Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'nun (ITUC) bu yıl yedincisini yayımladığı Küresel Haklar Endeksi 2020 Raporu'na göre Türkiye işçi hakları açısından en kötü 10 ülke arasında yer alıyor. Küresel Haklar Endeksi işçilerin ve sendikaların karşılaştığı hak ihlallerinin küresel analizini içeriyor. 144 ülke incelenerek işçiler için en kötü 10 ülke listesi yapılıyor. 2020 yılı raporunda Türkiye ile birlikte Bangladeş, Brezilya, Filipinler, Hindistan, Honduras, Kazakistan, Kolombiya, Mısır ve Zimbabve işçiler için en kötü ülkeler listesinde yer aldı.

SENDİKAL HAKLAR AÇISINDAN KARA BİR TABLO

Sendikal hakların ihlalinin yaygınlığını göstermesi açısından çarpıcı bilgiler sunan rapora göre, 2020'de sendikaların faaliyetlerini engelleyen ülke sayısı 86'dan 89'a yükseldi. Ortadoğu ve Kuzey Afrika işçiler için en kötü bölgeler olmaya devam etti. Pek çok ülkede grev ve toplu pazarlık hakkı ihlal edildi, yeni sendikaların kurulması engellendi, sendikaların yetki alma süreçleri zorlaştırıldı. Pek çok sendikacı ve işçi tutuklandı, bazıları öldürüldü. İşçilerin ifade özgürlüğü sınırlandırıldı ve ihlal edildi. Örneğin Belarus, Gine, Senegal ve Togo gibi ülkeler sıklıkla grevleri yasakladılar. Bolivya, Şili, İran ve Irak'ta sendikal etkinlikler saldırıya uğradı. Mısır ve Honduras'ta toplu sözleşme hakkı ihlal edildi ve işçi temsilcileri işten atıldı. Türkiye, Endonezya ve G. Kore'de sendikacılar tutuklandı.

Raporun işçilerin ve sendikaların karşılaştığı hak ihlallerine ilişkin ana bulguları şunlar:

- Ülkelerin yüzde 85'i (123 ülke) grev hakkını ihlal etti.
- Ülkelerin yüzde 80'i (115 ülke) toplu pazarlık hakkını ihlal etti.
- Ülkelerin yüzde 74'ü (106 ülke) işçileri sendika kurma veya sendikaya katılma hakkından dışladı
- İşçiler için en kötü on ülke listesine üç yeni ülke girdi (Mısır, Honduras, Hindistan).
- 51 ülkede işçiler şiddete maruz kaldı.
- İşçilerin, ülkelerin yüzde 72'sinde (103 ülke) adalete erişimi yoktu veya kısıtlıydı.
- İşçiler 61 ülkede keyfi tutuklamalar veya gözaltılar yaşadı.
- Sendikal eylemler dahil olmak üzere dokuz ülkede işçiler öldürüldü: Bolivya, Brezilya, Şili,

Kolombiya, Ekvador, Honduras, Irak, Filipinler ve Güney Afrika

"TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAKLARI GÜVENCEDE DEĞİL, SENDİKACILARA BASKI SÜRÜYOR"

Raporun Türkiye bölümünde sendika üyelerinin işten çıkarılması, sendikacıların tutuklanması, kovuşturulması, ayrımcılık gibi ihlaller ön plana çıktı. Aliağa Belediyesi'nde işçilerin işten atılması, DİSK Genel Başkanı Arzu Çerkezoğlu'na ve KESK üyelerine açılan davalar, DİSK İletişim Dairesi Müdürü Umar Karatepe'nin gözaltına alınması gibi konular raporda yer aldı. Türkiye'de işçi haklarının güvence altında olmadığı ve sendika üyelerinin işten çıkartıldığı vurgulandı ve "Türkiye, sendikacılar için dünyanın en düşman ülkelerinden biri olmaya devam etti" yorumu yapıldı.

20016'daki darbe girişiminden sonra, hükümetin sivil özgürlükleri ciddi şekilde kısıtladığına dikkat çeken rapora göre, bağımsız sendikalara yönelik baskılar ve

yurttaş haklarının ihlal edilmesi bir korku iklimi yarattığı. İşverenler de ayrımcılık ve işten atmalar yoluyla sendika faaliyetlerini engellemeye çalıştı ve bunda da büyük ölçüde başarılı oldu.

7 YILIN EN KÖTÜ SONUÇLARI

Küresel Haklar Endeksi 7 yıldır hazırlanıyor. 2020 raporu 7 yılın en kötü sonuçlarını verdi. Geçmiş yıllarla kıyaslandığı zaman sendikal hakların kötüye gittiği açıkça görülüyor. Rapora göre:

- Grev hakkını ihlal eden ülkelerin oranı 2014'te yüzde 63 iken 2020'de yüzde 85'e yükseldi.
- Toplu pazarlık hakkını ihlal eden ülkelerin oranı 2014'te yüzde 60 iken 2020'de yüzde 80'e yükseldi.

- Belirli işçi gruplarını (göçmenler, ev işçileri, kayıtdışı çalışanlar vb) iş yasasının kapsamı dışında tutan ülkelerin oranı 2014'de yüzde 58 iken 2020'de yüzde 74'e (106 ülke) çıktı.
- İşçilerin adalete erişiminin kısıtlandığı ülkeler 2015'te yüzde 52 iken 2020'de yüzde 72'ye (103 ülke) çıktı.
- İşçilerin tutuklandığı ve gözaltına alındığı ülkeler 2014'de yüzde 25 iken 2020'de yüzde 42'ye (61 ülke) çıktı.

Bu verilerden hareket eden ITUC sendikal hakların küresel durumuna ilişkin şu tespitte bulunuyor: Hükümetlerin ve işverenlerin eğilimleri işçi haklarını kötüleştiriyor, ifade özgürlüğünü engelleyen ülke sayısı artıyor, işçilerin adalete erişimi zorlaşıyor. Denetim ve

soruşturmalar bağımsız sendikalara gözdağı olarak kullanılıyor.

COVID 19 SENDİKAL HAK İHLALLERİNİ ARTIRDI

Raporda küresel bir salgın haline gelen covid-19'un sendikal haklar alanına etkilerine de yer veriyor. Rapora göre, Covid-19 salgını döneminde sendikal hak ihlalleri

arttı. Sendikal faaliyetler karantina kuralları gerekçesiyle engellendi, sosyal diyalog askıya alındı, sendikalara danışma azaldı. Bu durum salgınla mücadeleyi sekteye uğrattığı gibi ölümlere ve iş kazalarına da yol açtı.

ITUC Genel Sekreteri Sharan Burrow rapora dair değerlendirmesinde covid-19 salgınının işyerlerinin sağlıklı olmadığını hatta tehlikeli olduğunu açıkça gösterdiğini belirterek işçi hakları, hukukun üstünlüğü ve işyeri demokrasinin güvence altına alınması gerektiğini işaret etti.

Raporun tamamına şu linkten erişilebilir: <https://www.ituc-csi.org/ituc-global-rights-index-2020?lang=en>.

Türkiye’de Kadın ve Erkekler Arasındaki Ücret Farkı Yüzde 15.6

Türkiye İstatistik Kurumu ile Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Ofisi işbirliğinde yapılan araştırmaya göre, Türkiye’de aynı işi yapan kadın ve erkekler arasındaki ücret farkı yüzde 15,6 olarak belirlendi. Araştırmaya göre eşitsizlik 40 yaş üzerindeki kadınlar aleyhine daha da derinleşiyor ve %25,9’a yükseliyor.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) ortak çalışmasıyla hazırlanan “Cinsiyete Dayalı Ücret Farkının Ölçümü: Türkiye Uygulaması Raporu” yayımlandı. Rapor Türkiye işgücü piyasasındaki cinsiyete dayalı ücret eşitsizliğine ilişkin çarpıcı veriler sağlıyor. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2018 verisi kullanılarak yapılan hesaplama göre Türkiye’de cinsiyete dayalı ücret farkı %15,6 düzeyinde. Araştırma ücret gelirleri arasındaki farka odaklandığı için kendi hesa-

bına çalışanlar, işverenler ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar hesaplama katılmamış.

ÜCRET FARKININ RESMİ OLARAK HESAPLANMASINI AMAÇLIYOR

Rapor Türkiye’de cinsiyetler arası ücret farkının resmi olarak hesaplanmasına yönelik yeni bir metodolojinin geliştirilmesi yönündeki çabanın bir ürünü. Bu amaçla araştırma ekibi Hanehalkı İşgücü Anketi, Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi, Kazanç Yapısı An-

keti ve idari kayıtlar gibi çeşitli veri kaynaklarını kullanılmış. Raporda cinsiyete dayalı ücret farkı, erkek ve kadın arasındaki ücret farkının erkek ücreti içindeki yüzdesi olarak tanımlanıyor. Bu oran, işgücü piyasasında çalışan erkekler ve kadınlar arasındaki ücret eşitsizliğinin bir ölçüsü olarak ele alınıyor. Cinsiyete dayalı ücret farkının hesaplanması, çalışma yaşamındaki eşitsizliklere ilişkin var olan durumun tespit edilmesine, bu konudaki değişim ve gelişim alanlarının sektör, meslek grubu, eğitim düzeyi ve benzeri farklılıklara göre izlenmesine ve değerlendirilmesine zemin sunuyor.

YAŞ İLERLEDİKÇE CİNSİYETE DAYALI ÜCRET FARKI ARTIYOR

Araştırmaya göre kadınlarla erkekler arasındaki ücret farkı yaş ilerledikçe artış gösteriyor. Ücret farkı, çalışma yaşamının başlarında düşük seyrederken (%3,8), 40'lı yaşlarda kadınların aleyhine dikkat çekici düzeyde artıyor (%25,9), izleyen yaşlarda bu yüksek düzeyini koruyor. Raporda gelir farkının açıldığı 30'lu ve 40'lı yaşların çalışma yaşamında genellikle işte terfilerin gerçekleştiği ve kadınların doğum, evlilik gibi nedenlerle dezavantajlı konumlarda kaldığı dönemler olduğu belirtiliyor.

Araştırma kayıtdışı çalışmanın cinsiyete dayalı ücret eşitsizliğini daha da derinleştirildiğini de ortaya koyuyor. Cinsiyete dayalı ücret farkı, kayıtlı çalışanlarda (%11,5) kayıtdışı çalışanlara (%24,2) kıyasla çok daha düşük düzeyde seyrediyor. Ayrıca kayıtlı ve kayıt dışı çalışanlar arasındaki ücret makası artma eğilimi gösteriyor.

Araştırmada ücret farkı kamu ve özel sektör arasında da incelenmiş. Buna göre, kamuda çalışanlar arasında cinsiyete dayalı ücret farkı, incelenen yıllar itibariyle (%5,1), özel sektörde çalışanlarda gözlenen farka (%15,3) kıyasla oldukça düşük bir düzeyde.

Rapora göre eğitim seviyesi düştükçe cinsiyete dayalı ücret farkı artıyor. İlkokul ve altı eğitim düzeyine sahip ücretli çalışanlar arasında cinsiyete dayalı ücret farkı en yüksek düzeyde (%38,6) iken, yükseköğretim ve üzeri eğitim düzeyine sahip çalışanlarda (%15,8) en düşük düzeyde.

ÜCRET FARKI KADINLARIN YOĞUN SEKTÖRLERDE ZİRVEYE ÇIKIYOR

Cinsiyete dayalı ücret farkı sektörler için incelendiğinde inşaat sektöründe olduğu gibi ücretli kadın çalışanların oranı düşük olan sektörlerde cinsiyet ücret farkı genel düzeyin (%14,6) altında kalıyor. Ancak kadın çalışan oranı yüksek olan, özellikle insan sağlığı ve sosyal hizmetler (ücretli çalışan kadınların oranı %70) gibi sektörlerde cinsiyete dayalı ücret farkı (%39,9) da genel değerden çok üzerine çıkıyor. Yani kadınların yoğun olarak çalıştığı sektörler ücret farkının da en fazla görüldüğü sektörler durumunda.

ÇOCUK SAHİBİ OLMAK ÜCRET FARKINI ETKİLİYOR

Çalışmanın diğer önemli bir özelliği ise anne olan ve olmayan kadınlar arasındaki ücret farkı olarak tanımlanan "annelik ücret farkı" nı hesaplamış olması. Cinsiyete dayalı ücret farkı sadece çocuğu olan ve olmayan çalışan kadınlar arasında değil, çalışan anne ve babalar arasında da görüldüğü için raporda çalışan anne ve babalar arasındaki ücret farkı da ele alınıyor. Çalışmaya göre çocuğu olan ve olmayan kadınlar arasındaki ücret farkı çocuğu olan anneler aleyhine %11; annelerin ücret düzeyi babalar ile kıyaslandığında ücret farkı ise annelerin aleyhine %19 olarak tespit edilmiş.

Hesaplamalara ilişkin teknik notlara ve çalışmanın ayrıntılarına şu bağlantıdan erişilebilir: https://www.ilo.org/ankara/publications/WCMS_756659/lang-tr/index.htm

Bir Tartışma Çağrısı Olarak “Pedagojik Tahakküm”

Vakfımız gönüllülerinden Taner Akpınar'ın Sosyal Bilim Öğretiminde Pedagojik Sorunlar alt başlığını taşıyan *Pedagojik Tahakküm* kitabı Nika Yayınevi'nden çıktı. Yazarın lisans, yüksek lisans ve doktora eğitiminin yanı sıra öğretim elemanı olarak üniversitede geçirdiği toplam yirmi beş yıllık süreçteki gözlem, izlenim ve deneyiminden beslenen kitap, özel olarak bilimsel araştırma sürecine yeni katılan genç bilim insanı adayları için yazılmış. Bununla birlikte kitap üniversite fikri, bilgi üretim ve aktarım süreçlerine ilişkin herkese açık bir tartışma çağrısı niteliği de taşıyor.

ARAŞTIRMACILAR İÇİN BAŞLANGIÇ KILAVUZU

Türkiye’de son yıllarda yazma sürecini konu edinen ve öğrencilere ödev, tez ve makale yazma konusunda rehberlik etmeyi amaçlayan yayınların sayısında gözle görülür bir artış var. Ne yazık ki bu çalışmaların önemli bir bölümü öğrenciye/okura yazma konusunda yardımcı olmaktan çok, onları belirli düşünce kalıplarının içerisine hapsetme işlevi görüyor. Taner Akpınar, *Pedagojik Tahakküm*’de üniversite eğitiminin bu hapsedilme sürecindeki rolünü sorguluyor, bilgi üretim sürecindeki pedagojik uygulamaların eleştirisine giriyor. Yazar çalışmasında bilgi üretme sürecindeki egemen yaklaşımın gerçeğin bilgisine erişilmesini engelleyen ‘şiddet’ içeren araçlarını görünürleştiriyor. Tam da bu nedenle kitap, (bir tez/makale yazım rehberi olmasa da) toplumsal olay ve olguları açıklamaya yönelik bir metin (makale, tez vb) yazacak genç araştırmacılar için bir başlangıç kılavuzu niteliğinde.

BİR TARTIŞMA ÇAĞRISI

Pedagojik Tahakküm aynı zamanda sosyal bilimlere eğitime ilişkin üniversite içerisinden keskin bir eleştiri ve üniversiteye yönelik tartışma çağrısı. Kitap, üniversitelerde yeni liberal ideolojinin egemenliğini ve öğretim elemanlarının bilimsel/nesnel bilgi adı altında bu ideolojinin öğrencilere benimsetilmesinde üstlendikleri taşıyıcı rolü deşifre ederken, bilgi üretme ve öğretme süreçlerini sorgulamayı ve yeniden yapılandırma

Pedagojik Tahakküm

Sosyal Bilim Öğretiminde
Pedagojik Sorunlar

Taner Akpınar

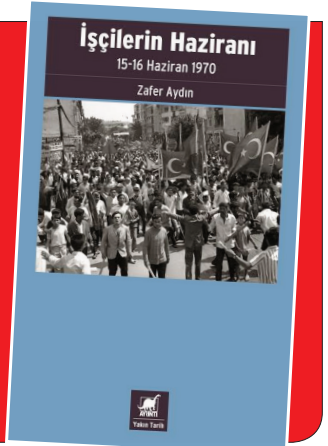
da tartışmaya açıyor. Aslında çağrı açık. Öğrencilerin nesneleştirilmediği, sorgulamayı, tartışmayı ve bilimsel merakı teşvik eden, karşılıklı öğrenmeye olanak sağlayan bir üniversiteyi nasıl yaratabiliriz?

Uzaktan eğitimin üniversiteyi iyice karikatürize bir biçime soktuğu bu günlerde, daha fazla ertelenmemesi gereken önemli bir tartışma bu.

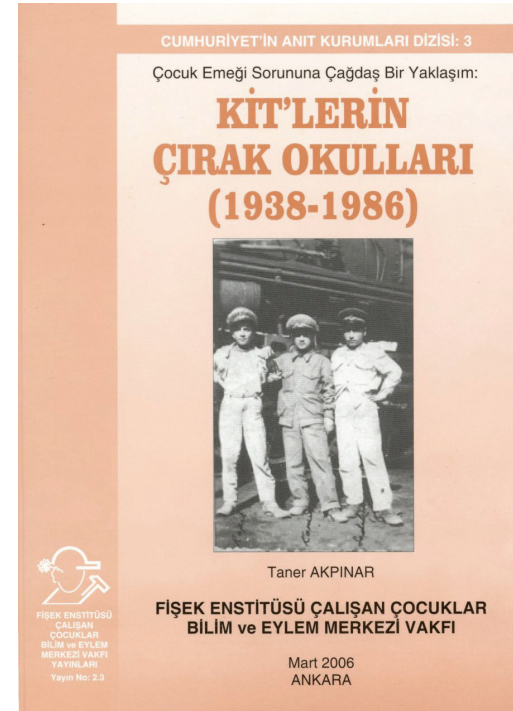
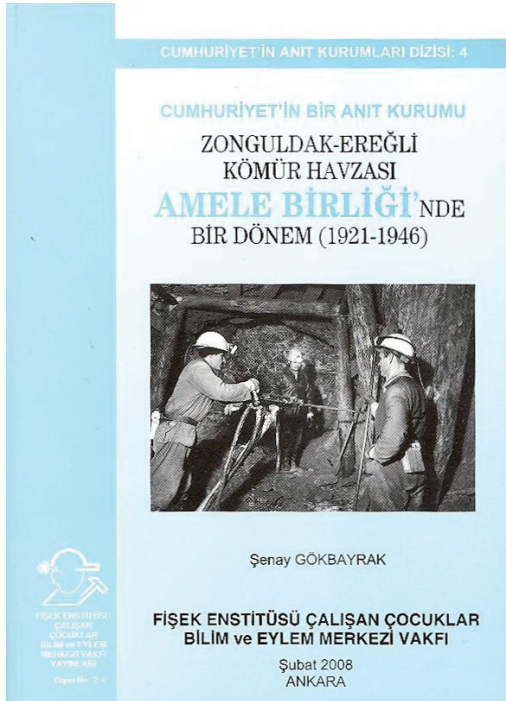
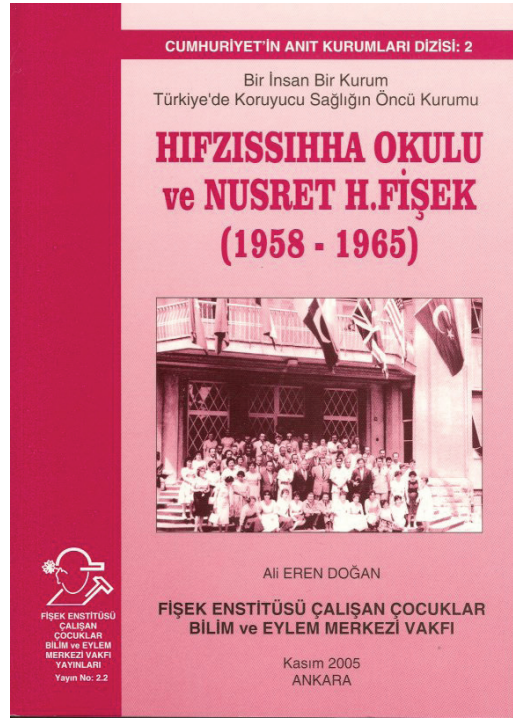
İşçilerin Haziranı

Zafer Aydın'ın Türkiye'nin sosyal ve siyasal yaşamında kalıcı izler bırakan 15-16 Haziran 1970 büyük işçi direnişini incelediği *İşçilerin Haziranı* kitabı Ayrıntı Yayınları'ndan çıktı. Kitap, geniş ölçüde eyleme katılan işçilerin, sendikacıların, gençlerin, esnaf ve mahalle sakinliklerinin tanıklıkları ve anlatımlarına dayanıyor. Döneme

ilişkin ulusal ve yerel gazete-dergi haberleri, çok sayıda rapor ve belge ile tanık anlatımlarının desteklendiği kitapta; eylemi ortaya çıkartan nedenler, eylemin örgütlenme dinamikleri, eyleme katılan işçilerin yaklaşımları, yaşadıkları sorunlar, eylemin yarattığı etki ve sonuçları detaylı olarak inceleniyor. Yaklaşık bin sayfalık araştırma, yeni tartışmalar ve araştırmalar için de önemli bir zemin sunuyor.

Cumhuriyet'in Anıt Kurumları Dizisi Kitaplarımız

Cumhuriyet'in Anıt Kurumları Dizisi Kitaplarımızın her biri, vakfımıza 10'ar TL bağışta bulunanlara ücretsiz verilmektedir (Kargo bedeli alıcıya aittir.).

Salgın nedeniyle Vakfımız sadece Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri 13:30-18:00 arasında açılmaktadır.

Halk Sağlığı Önderi

Prof. Dr. Nusret H. Fişek 106 Yaşında

PROF. DR. NUSRET FİŞEK ANMA ETKİNLİĞİ 3 Kasım 2020

1914-1990

*Değerli Hocamız
Prof. Dr. Nusret Fişek'i
saygı, sevgi ve özlemle anıyoruz*

HÜTF HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI

Prof. Dr. Nusret Fişek 106 yaşında. Biz onu anımsadığımız sürece nice yaş günlerini kutlayacak. O bizim halk sağlığı önderimizdi. Bazen önderler ölümlerinden yıllar sonra, gözden düşerler; değerleri gölgelenir. Ölümünden bu yana 30 yıl geçmiş olmasına karşın, Nusret hocamızın ilkelerinin, önerilerinin ve başarılarının değeri daha iyi anlaşılıyor. Kazanımlarımızı yitirdikçe, değerlerini daha iyi anlıyoruz. Sağlık alanında karanlıkları yaşıyoruz. Aksaklıkların faturası sağlık çalışanlarına çıkarılıyor ve halkla karşı karşıya getirilmeye çalışılıyor. Doktorların, hemşirelerin kimlikleri yok edilmeye çalışılıyor; ebelerin ise adı yok.. İşkazaları "cinayet"lerden "katliam"lara dönmekte, meslek hastalıklarının adı yok. Sağlık çalışanlarına "şiddet" gittikçe çoğalıyor.

Geçen yıllarda olduğu gibi, bu yılda, Nusret H. Fişek'in ölüm ve doğum yıldönümüne denk gelen Kasım ayı içinde, Vakfımız ile birlikte Türk Tabipleri Birliği, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Halk Sağlığı Uzmanları Derneği Derneği birlikte anma etkinlikleri düzenliyor. Tüm kuruluşlara katılımları ve katkılarından ötürü teşekkür ediyoruz.

3 Kasım 2020 tarihinde gerçekleştirilecek olan **"WEBİNAR(*)"** Anma Etkinliğini ile Prof. Dr. Nusret H. Fişek'in özgeçmişi görsellerle tanıtılacak. Ayrıca düzenlenecek PANEL'in konusu da **"COVID-19'UN TOPLUMSAL YANSIMALARI"** olacak.

Panelin konuşmacıları; Prof. Dr. Ahmet SALTİK, Doç. Dr. Yücel DEMİRER, ve Prof. Dr. Ejder Akgün YILDIRIM olacak.

Panelin Kolaylaştırıcılığını Doç. Dr. Cavit Işık Yavuz üstlenecek.

3 KASIM 2020 "WEBİNAR(*)" ETKİNLİĞİ

19.30-21:30	COVID-19'UN TOPLUMSAL YANSIMALARI
Kolaylaştırıcı	Doç. Dr. Cavit Işık YAVUZ (Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı)
Konuşmacılar	«COVID-19 Salgınının Halk Sağlığı Açısından Küresel Ekonomi - Politiki» Prof. Dr. Ahmet SALTİK (Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı) «Toplum Bilimleri Gözüyle COVID-19 Pandemisi» Doç. Dr. Yücel DEMİRER (Kocaeli Dayanışma Akademisi / Türk Tabipleri Birliği COVID-19 İzleme Kurulu Üyesi) «COVID-19'un Toplum Ruh Sağlığına Yansımaları» Prof. Dr. Ejder Akgün YILDIRIM (Türkiye Psikiyatri Derneği)
Bağlantı Adresi	Etkinlik Türk Tabipleri Birliği Youtube kanalından ve Twitter hesabından canlı olarak yayınlanacaktır. https://www.youtube.com/user/turktabipleriBirligi https://twitter.com/ttborgtr

(*) **Webinar**, internet üzerinden gerçekleştirilen seminerlere verilen addır. Bir diğer adıyla internet üzerinden gerçekleştirilen canlı video konferansı da diyebiliriz. Bu web semineri içerisinde, slayt gösterileri, video gösterileri de olabilir hatta başka lokasyonlarda bulunan konuklar web seminerine **görüntülü olarak** bağlanabilir.

Salgın Bahane, Sağlık Sigortasında Kâr Şahane

Corona virüsü salgını nedeniyle milyonlarca insanın ya işsiz ya da kısa çalışma ödeneğine mahkum kaldığı 2020 yılı sigorta şirketlerine yaradı.

İlk 5 ayda sağlık sigortasında prim üretimlerini yüzde 20.30 artışla 4.7 milyar liraya çıkaran sigorta şirketleri, kârlarını da artırdıkları halde zarar ettikleri gerekçesiyle

sigorta poliçesi yenilemelerinde müşterilerinden sıfır kullanımda bile yüzde 40'a varan oranlarda zam talep ediyor. Sigorta acenteleri, bırakın hastaneye gitmeyi, 3 ay boyunca evden adımını bile atamayan müşterilerine zam oranlarını söylemekten utandıklarını belirtiyor. Sigortacılar salgın nedeniyle özel hastanelerin yaklaşık 4 ay boyunca hasta kabul edemediği için zarar ettiğini, bunu da muayene ve yatış ücretlerine yansıttığını vurguluyorlar. (Nuray TARHAN-SÖZCÜ)

Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/salgın-bahane-saglik-sigortasinda-kar-sahane-5946892/>

Milyonlarca Öğrenci İçin Milyarlık Fon Davası!

Yoksul çocukların pandemide eğitime erişememesi hukukçuları harekete geçirdi.

EBA'ya 4 milyon öğrenci interneti, bilgisayar ve televizyonu olmadığı için giremeyince gözler, 5 yıl önce kurulan, 11 milyar TL birikmesi gereken Evrensel Hizmet Fonu'na çevrildi. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, "Fondaki paralar, heder edilmediyse nerede?" diye sorarak, fondaki paraların yoksul çocukların eğitimi için kullanılması adına dava açılacağını söyledi.

EVRENSEL HİZMET FONU NEDİR?

– Türkiye'deki herkesin internete erişim, elektronik, sabit telefon, basılı/ elektronik telefon rehberi, acil yardım çağrısı, internet, deniz vb haberleşme hakkı 5369 sayılı yasa güvencesinde.

– 5369 5 yıl önce Türk Telekom satınla çıktı ve bu fon da böyle kuruldu. Gelirini, işletmecilerden sağlıyor. Cumhurbaşkanı 3 yılda bir hizmet şartlarını değiştirebilir. İşletmeciler, uymak zorunda.

– Bakanlar Kurulu'na her yıl bütçe ayrılıyor. 2019 Faaliyet Raporu'na göre; 2019'da işletmecilerden Evrensel Hizmet Gelirleri olarak 1 milyar 562 milyon TL para alınarak, fona aktarılmış.

– Serbest Telekomünikasyon İşletmecileri Derneği (TELKODER), fonda 5 yılda 11 milyar TL para biriktiğini ve fondaki paranın öğrencilerin eğitime erişim sorununu çözeceğini düşünüyor. (Sultan UÇAR – SÖZCÜ)

Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/2020/egitim/milyonlarca-ogrenci-icin-milyarlik-fon-davasi-6053405/>

'39 lira mahkûmları' arttı

14.2 milyon işçinin 3.2 milyonunu ya çok düşük ya da eksik maaş alıyor. Türkiye İş Kurumu'nun (İŞKUR) ağustos ayıyla ilgili "İşsizlik Sigortası Fonu Bülteni", Türkiye'nin resmi verilerine yansımayan "işsiz"lerin bir kısmının durumu bir kez daha gösterdi.

Bunu en iyi ortaya koyan veri ise salgın nedeniyle 17 Nisan'da başlatılan işten çıkarma yasağı sonrası ücretsiz izne çıkarılanların sayısı. Bu durumda olan ve günlük 39 lira nakdi ücret desteği alan emekçi sayısı nisan-ağustos döneminde 1 milyon 976 bin 532 kişi oldu. Bu kişilere

yaklaşık 4.4 milyar TL ödendi. Kişi sayısı nisan-temmuzda 1 milyon 901 bin 212 kişiydi.

'KISA ÇALIŞMA' AZALDI

Bu açıdan bir diğer önemli veri de çalışma süreleri azaltılan, işyeri faaliyeti kısmen ya da tamamen duran işyerilerindeki çalışanlara ödenen kısa çalışma ödeneği. Ağustos ayı itibarıyla 1 milyon 212 bin 308 çalışan için kısa çalışma ödeneği aldı. İlk 8 ayda yapılan toplam ödeme 18.6 milyar lirayı aştı. Bu ödenek kapsamında mayıs ayında 3 milyon 282 bin 817 kişiye kadar çıkan emekçi sayısı temmuzda 1 milyon 774 bin 865'ti. Ödenek alan işçi sayısındaki azalma işverenlerin bu kapsamından çıkmaya devam ettiklerini gösteriyor. (CUMHURİYET)

Yalnız Gençler Değil Gelecek de Risk Altında

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre, salgının gençler üzerindeki orantısız etkisi eşitsizlikleri ve tüm neslin üretim potansiyelini azaltan riskleri artırdı. ILO raporda 267 milyon gencin ne bir işte çalıştığını ne de eğitim gördüğünü açıklamıştı. TÜİK'e göre ülkede gençlerin yüzde 30'u aynı durumda.

Henüz tam olarak etkisi kanıtlanmamış olmayan aşı haberleri gelse de koronanın olumsuz etkilerinin çok daha uzun süreceği öngörülüyor. Krizin gençlerin eğitim ve öğretimi üzerinde gösterdiği yıkıcı etkisinin yalnız bugünle sınırlı kalmayacağı, alınamayan eğitimi kadar yaşanan diğer olumsuzlukların iş ve üretim biçimlerini ve verimini uzun süre etkileyeceği artık kabul edilmesi gereken bir nokta.

Dünya çapında 64 milyondan fazla işsiz genç ve 145 milyon genç işçi yoksulluk içinde yaşıyor.

Gençlerin istihdamı küresel bir sorun olduğu kadar ülkeler için de siyasi bir endişe kaynağı olmaya devam ediyor.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yapılan bir analize göre, pandeminin başlangıcından bu yana okuyan veya çalışmayı işle birleştiren gençlerin yüzde 70'inden fazlası okulların, üniversitelerin ve eğitim merkezlerinin kapanmasından olumsuz etkilendi. ILO'nun "Gençlik ve COVID-19" raporuna göre gençlerin yüzde 65'i, sınıftan çevrimiçi ve kilitleme sırasında uzaktan eğitime geçiş nedeniyle pandeminin başlangıcından bu yana daha az şey öğrendiklerini bildirdi. (Olca BÜYÜKTAŞ - CUMHURİYET)

Kaynak : <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olca-buyuktas/yalniz-gencler-degil-gelecek-de-risk-altinda-1758023>

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi Tanıyalım

Elektrik Ark Kaynağı Yapılması

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

Durum: “Kaynak operatörü” ya da “çelik kaynakçı” boru köprüsünün altında, ayak parmaklarının arasına tutturduğu elektrik ark kaynak pensesi ile bir borunun altına elektrik ark kaynağı yamaktadır. Kaynakçının bu çalışma sırasında karşılaşılabileceği tehlikeleri tanımlayabilir misiniz?

Neler Olabilir?

1. Kaynakçı yüksekten düşerek ağır bir şekilde yaralanabilir, sakat kalabilir ya da hayatını kaybedebilir.
2. Kaynakçının gözüne kıvılcım ya da çapak gelebilir. Bu durumda ciddi görme kaybına uğrayabilir.
3. El, yüz, bacak gibi kıvılcımların gelebileceği yerlerde cilt yanıkları oluşabilir.
4. İş elbisesinde yanıklar oluşabilir.

> Yanıtı 26. sayfada

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

İÇİNDEKİLER

• ANIMSA	
– Prof. Dr. Gürhan Fişek Sosyal Politika Makale Ödülü ve Katılım Koşulları	2
• SOSYAL POLİTİKA	
– Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımların Sosyal Politika Araçları İçerisindeki Yeri – “Genel”i “Yerel”i İndirmek	3
A. Gürhan FİŞEK	
• ÇOCUK EMEĞİ	
– Covid-19 Sürecinde Çocuk İşçilerin Ne Halde Olduğuna Dair İki Araştırma.....	10
Taner AKPINAR	
• SOSYAL POLİTİKA	
– IPEC’ten Bugüne: Türkiye’de Çocuk Emeğine Dair Politika Belgeleri Üzerine.....	12
Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ	
• ÇOCUK EMEĞİ	
– Pandemi Koşullarında Uluslararası Örgütlerin Gündeminde Çocuk İşçiler: ILO ve UNICEF Örneği	16
Emirali KARADOĞAN	
• SENDİKACILIK	
– 21. Yüzyılda Sendikacılık Hareketi: Geldiyse Üç Kere Vur!	19
Metin ÖZUĞURLU	
• İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ	
– Çocuk ve Genç İşçilerin İş Kazası “Olası Kast” Kapsamına Girer mi?	20
Mustafa TAŞYÜREK	
• SÖYLEŞİ	
– Doç.Dr. Osman Elbek: Sağlık Yerine Ekonominin Öncelenmesi Salgının Kontrol Altına Alınamayan Bir Boyuta Ulaşmasına Neden Oldu	27
• İŞÇİ HAKLARI	
– Küresel Sendikal Haklar Raporu: Türkiye, İşçiler İçin En Kötü 10 Ülke Arasında.....	30
• ARAŞTIRMA	
– Türkiye’de Kadın ve Erkekler Arasındaki Ücret Farkı Yüzde 15.6	33
• KİTAP TANITIMI	
– Bir Tartışma Çağrısı Olarak “Pedagojik Tahakküm”	35
• YAYINLARIMIZ	
• ANMA	
– Halk Sağlığı Önderi Prof. Dr. Nusret H.Fişek 106 Yaşında.....	37
• BASINDAN SEÇMELER	
• BULMACA	
– Elektrik Ark Kaynağı Yapılması	39
Mustafa TAŞYÜREK	

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

<http://www.isguvenligi.net>

• **Sahibi:** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Adına Oya FİŞEK

• **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:** Oya FİŞEK

• **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4 Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)
Tel: 0312 419 78 11 • Faks: 0312 425 28 01 - 395 22 71

• Web sayfası: www.fisek.org.tr

• Çalışma Ortamı Dergisi’nde yayınlanan yazılar, resimler kaynak gösterilerek kullanılabilir.

• Bu dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

• Çocuk Dostu’muz olanlara dergi ve kitaplarımız düzenli olarak gönderilmektedir. Sizleri de **Çocuk Dostu’muz** olarak görmek isteriz.

• Çalışma Ortamı Dergisi üç ayda bir yayınlanır.
(YAYGIN SÜRELİ YAYIN)

• ISSN 1302-3519

• Sayı: 165 • Temmuz - Ağustos - Eylül 2020

• ÜCRETSİZDİR

• **Yapım ve Basım:** Büyük Anadolu Medya Grup Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Elif Sk.

Sütçü Kemal İşhanı No: 7 / 18

İskitler - Altındağ / ANKARA

Tel: 0312 384 30 70 (Pbx) • Faks: 0312 384 30 57

Baskı Tarihi : Ekim 2020